

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2024

Matěj Felix Caba

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Fašismus v současné ruské ideologii, společnosti a
politice**

Bakalářská práce

Autor práce: Matěj Felix Caba

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Halamka, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.
4. Při přípravě této práce autor použil DeepL Translate za účelem překladu z ruského jazyka do češtiny. Po použití tohoto nástroje/slужby autor obsah podle potřeby zkontroloval a upravil a přebírá plnou odpovědnost za obsah publikace.

V Praze dne 30.7. 2024

Matěj Felix Caba

Bibliografický záznam

CABA, Matěj Felix. *Fašismus v současné ruské ideologii, společnosti a politice*. Praha, 2024. 63 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Halamka, Ph.D.

Rozsah práce: 167 685 znaků s mezerami bez anotace/abstraktu

Abstrakt

Tato bakalářská práce konceptualizuje definiční minimum fašistického státu, které poté využívá ke komparaci se současným stavem Ruské federace. Práce zkoumá přítomnost fašistického myšlení a ideologie ve společnosti, kultuře, a politické strategii ruského vedení, analyzuje historický kontext a pokouší se o přesnější definici empirické podoby ruského režimu. Cílem práce je určit, do jaké míry se současný stav ruské politiky a společnosti dá přirovnat k teoretickému fašismu, a zda je legitimní označovat Ruskou federaci jako fašistický stát.

K dosažení tohoto cíle je s pomocí odborné literatury v teoretické části práce představena definice fašistického státu popisující klíčové aspekty fašistické ideologie a politické strategie. V druhé části práce jsou po stručném přehledu historického kontextu podrobně prozkoumány vybrané empirické aspekty fungování ruského státu, ruské státní ideologie, mezinárodní politiky a společensko-kulturních fenoménů v kontextu generického fašismu definovaného v předchozí kapitole.

Na základě komparace definičních konceptů fašistické ideologie a jejího promítání do fungování státu, společnosti a mezinárodních vztahů s ideologií Putinismu a jejím fungováním v rámci společnosti práce dochází k definování ruského státu jako konsolidovaného fašistického režimu s aspekty totalitářství.

Abstract

This Bachelor thesis conceptualizes the defining minimum of a fascist state, which is then used as a comparative tool for the current state of Russian federation. Study examines the presence of fascist thought and ideology in society, culture and political strategy of Russian government, analyses historical context and attempts at a more precise definition of an empirical form of Russian regime. The aim of this work is defining to which extent is contemporary state of Russian politics comparable to theoretical fascism, and if it is legitimate to label Russian federation as a fascist state.

To achieve this goal, the theoretical part of this work introduces the definition of a fascist state compiled from academic literature, describing key aspects of fascist ideology and political strategy. In the second part of this work, after brief introduction of the historical context, selected empirical aspects of workings of the Russian state, its ideology, international politics and cultural phenomena are thoroughly examined in the context of generic fascism defined in previous chapter.

On the basis of a comparison of the defining concepts of fascist ideology and its projection into the workings of state, society and international relations with the functioning of the ideology of Putinism in Russian society, the Russian state is defined as a consolidated fascist regime with aspects of totalitarianism.

Klíčová slova

Fašismus, ultranacionalismus, imperialismus, Ruská federace, Vladimir Putin, autoritarismus

Keywords

Fascism, ultranationalism, imperialism, Russian Federation, Vladimir Putin, authoritarianism

Fascism in Contemporary Russian Ideology, Society and Politics

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé práce, Mgr. Tomáši Halamkovi Ph.D. za jeho vstřícnost, ochotu a trpělivost, se kterými mě provázel procesem psaní. Dále bych rád poděkoval Mgr. Janu Charvátovi, M.A. Ph.D. ze jeho přínosné rady a konzultace

Obsah

Úvod	1
1 Teorie fašistického státu	6
1.1 Koncepty fašismu	6
1.1.1. Palingeneze	6
1.1.2. Ultranacionalismus	8
1.1.3. Víra v krizi.....	11
1.1.4. Elitářský populismus	13
1.1.5. Fašistický stát	14
1.2 Další strukturální a socio-ekonomické předpoklady fašistického státu	17
1.3 Autoritářství a totalitarismus v rámci komparativních studií fašismu.....	18
1.4 Teoretická koncepce a definice fašistického státu.....	22
1.5 Mezery a omezení teoretické koncepce fašistického státu	23
2. Fašismus v Ruské federaci	24
2.1 Teorie ruského státu.....	24
2.1.1. Koncepce ruského státu a milníky nesvobody jeho dějin.....	24
2.1.2. Putinův nástup k moci a radikalizace jeho režimu	26
2.2. Koncepty fašismu v současném Rusku	29
2.2.1. Dekadence a znovuzrození ruského národa.....	29
2.2.2. Koncepty ruského ultranacionalismu	33
2.2.3. Kořeny paranoi ruského národa.....	38
2.2.4. Populistický paternalismus ruské elity	43
2.2.5. Ruský stát, Vůdce a válka.....	47
2.3. Další strukturální předpoklady pro fašistický stát v současném Rusku	54
2.4. Autorita a totalita Ruské federace	60
Závěr.....	62

Summary.....	63
Použitá literatura.....	64

Úvod

Kontextem studie *Fašismus v současné ruské ideologii, společnosti a politice* je zejména bezprecedentní vojenský konflikt na Ukrajině, rozpoutaný ruským prezidentem Vladimírem Putinem, jehož více než dvě dekády dlouhé vládnutí z Kremlu mělo za následek likvidaci jakéhokoli zdání transformačních demokratických procesů v Ruské federaci. Avšak teprve nevyprovokovaná invaze roku 2022 vedla k hromadnému odsouzení a izolaci ruského režimu v rámci mezinárodní komunity, a ukázala nutnost přehodnocení dosavadních přístupů akademické obce v rámci definování a charakterizace putinovského Ruska, na kterou tato práce navazuje. Eskalující tendence transformace z pseudo-demokratického, hybridního autoritářství v opresivní, aktivizující a radikální režim zdůrazňuje chybné přístupy podstatné části akademické obce vůči ruskému režimu. Podceňování a marginalizace fašizujících a totalizujících aspektů putinovského Ruska vedla k nepřesným definicím podstaty ruského režimu, a přispívala k rigidnímu, „toužebně naivnímu“ přemýšlení o demokratickém charakteru Ruské federace (Langdon a Tismaneanu 2020).

Snahy o změnu světového řádu, výrazný nárůst agresivního nacionalismu, revizionismu a expanzionismu v Rusku, spolu s masivní lidovou podporou anti-demokratické a anti-liberální vlády, sloužily jako inspirace k pokusu dokázat, že fašismus jako politická myšlenka, která byla po druhé světové válce zdánlivě zatlačena do kouta politické marginality, se postupně vrací do evropského (případně světového) politického mainstreamu, a možnost vzniku soudobého fašistického státu se stává stále více reálnou. Pro akademiky, politické komentátory i širokou veřejnost je stěžejní studovat fašistickou ideologii, sledovat vzestup krajní a extrémní pravice a porozumět hrozbám a důsledkům, který tento vývoj přináší pro demokratické zřízení. Tato práce je příspěvkem ke snaze upozornit na hrozby fašismu ve 21. století, a zároveň poukazuje na možný budoucí vývoj politického systému v Rusku, současné války na Ukrajině konkrétně a mezinárodního systému obecně.

Komparativní studie fašismu jsou relativně novým podoborem politologie, který zkoumá fašismus jako svébytnou ideologii. Tento přístup byl dlouhodobě odmítán. Vědecké analýzy vycházející z marxistické tradice (např. Thalheimer 1930, Trotskij 1934, Beetham 1984) přisuzovaly fašistickým hnutím pouze roli nástroje kapitalistických elit proti levici a

komunistické revoluci. Jedná se podle nich o nejradikálnější formu velko-buržoazního šovinismu, který nastupuje ve chvíli, kdy demokratické prostředky již nestačí k ochraně finančního kapitálu a potlačení revolučního hnutí. Naopak rané liberální přístupy (např. De Felice 1977, Gregor 1997) chápaly fašismus pouze jako anti-tezi demokracie – byl definován jako anti-liberální, anti-humanistický, anti-modernistický, jednalo se o negativní hnutí bez vlastního politického programu. Různé teorie fašistického minima tedy relativně dlouhou dobu trpěly definičním chaosem a akademickými neshodami. I přes částečnou správnost marxistických i liberálních tezí, oba přístupy studují fašismus ze zaujaté a normativní pozice ohrožení a konfliktu. Moderní konstruktivistické studie čím dál více pracují s takzvaným *empatickým paradigmatem*, který se snaží o analýzu fašismu jako svébytné ideologie a tím proniká k fašistickému sebe-chápání a pohledu na svět (např. O’Sullivan 2002; Griffin 1993, 2016, 2021).

Podobná akademická nejednoznačnost panuje i v rámci definice podoby ruského režimu. Zejména za dobu vládnutí Vladimira Putina se v literatuře vyskytlo mnoho „zástupných pojmů“ užitých k popisu ruského režimu, z nichž většina má velmi nejasnou podobu a kontradiktorní termíny. Kontrolovaná, imitativní či delegativní demokracie v „super-prezidentském“, pragmatickém autoritářství (Shevtsova 2003), „revoluční konzervatismus“ a etatistický paternalismus (Holzer 2004), řízená, omezená demokracie (Laqueur 2016), hybridní demokracie, manažerské, centristické a pragmatické autoritářství se systémem „tržního bolševismu“ (Sakwa 2020) jsou pouze stručným výběrem z nich. Z tohoto zmatku pojmů můžeme vyvodit jen velmi málo, zejména neaktuálnost a nedostatečnost, které nabízí pro současný výzkum. Celkový pohled, který většina představených pojmů nabízí, je jakýsi iliberální, hybridní systém na pomezí autoritářství. Informační hodnota o skutečném charakteru a směřování ruského režimu je však nízká, a skutečné dopady represivního diktátorského režimu nejsou dostatečně vystiženy.

Tato studie proto představí komparaci generického fašistického státu s Ruskou federací na základě komparativní morfologické analýzy ideologických konceptů. Teoretická část práce bude zkoumat strukturu ideologie a myšlenkových vzorců formujících uvažování o společnosti a politice v rámci fašistického světónázoru (Freedon 2013, 115). Představí klíčové, ústřední koncepty fašismu, a jejich definiční aspekty, formující jádro ideologie. Ideologické projevy fašismu v politické strategii, státotvorbě, mezinárodní politice a ve společenských procesech budou popsány v rámci přílehlých konceptů fašistické ideologie. Paralelně budou v rámci empirické části práce představeny výhradně ruské permutace

ústředních a přílehlých konceptů Putinismu. Jejich komparace následně ukáže míru podobnosti a příbuznosti v rámci fašistické „ideologické rodiny“ (Freeden 2013, 116).

Teoretická část práce vychází z širokého spektra odborných studií zabývajících se fašismem. Zejména komparativní studie soustředící se na popis fašistické ideologie a definici generického fašistického minima (O'Sullivan 2002; Paxton 2007) představují základ pro určení definičních konceptů fašismu. Nejdůležitější je v tomto ohledu dílo Rogera Griffina, který v současné době vede snahy o akademický konsenzus v rámci studií fašistické ideologie (Griffin 1993, 2016, 2021).

Širší holistická konceptualizace fašismu v díle *Modernismus a fašismus* věnující se aspektům fašismu ve filozofii modernismu, sociální antropologii, psychologii a dějinách umění, a také ve *Fascism: A Reader's Guide: Analyses, Interpretations, Bibliography*, jež propojila politickou ideologii s ekonomickou a sociologickou sférou, poskytla rozšíření pohledu na fašismus, potřebné s ohledem na záměr této studie o celospolečenskou morfologickou analýzu (Laqueur 1978; Griffin 2016).

Historiografická díla zaměřující se zejména na dějiny fašistických hnutí v Itálii a Německu, a okrajově také v dalších evropských státech (Francie, Velká Británie, Rumunsko, Maďarsko, Španělsko, Belgie aj.) přinesla vhled do vzestupu fašistické myšlenky, fungování fašistického státu, jeho politických strategií a způsobu vedení mezinárodní politiky (Weber 1964; Nolte 1999), přičemž *Fašismus*, a zejména *The Birth of Fascist Ideology* do hloubky analyzovaly ideologické kořeny fašismu v evropské filozofii a myšlenkové proudy které stály za vznikem fašismu jako samostatné součásti politického myšlení (Sternhell 1994; O'Sullivan 2002). Přehled politické teorie věnující se problematice autoritářství a totalitarismu (Von Beyme 1988; Linz 2000; Motyl 2016) a zejména (Arendt 1996), pomohl s kontextualizací fašistické ideologie v rámci této dichotomie.

Široká analýza aspektů fašismu prostupujících ruskou společností, politikou a ideologickým smýšlením, stejně jako historický přehled směřování Ruska k autoritářství a vhled do mechanismů politické moci elit, jsou podepřeny zejména odbornou literaturou zabývajících se posledními třemi desetiletími ruské historie, z nichž většina byla přímo či nepřímo řízena a ovlivňována Vladimírem Putinem.

Vhled do teorie ruského státu a problematiky Putinismu nabídla díla jako *Putin's Russia* či *Jak chápat Putinismus* (Shevtsova 2003; Thom 2021). Studie *Putin a putinismus : Rusko a jeho perspektivy soužití se západem* poskytla potřebné propojení dávné i nedávné historie,

kultury a politiky, stěžejní pro tuto práci (Laqueur 2016). Podrobnější popis stavu současné ruské společnosti (Vitols 2022; Mitrofanov 2023) sloužil jako důležitý zdroj kontextu vývoje směrem k její radikalizaci. Systematický přehled fungování, dělení, podob a ideologií politických stran v Rusku nabídla studie *Politické strany Ruska : hledání identity, zatímco Russian politics and society* podrobně popisuje mechanismy fungování politických institucí Ruské federace (Holzer 2004; Sakwa 2020). Investigativní analýza role ruských elit z prostředí tajných služeb (Litviněnko et. al. 2022) nabídla nový pohled na vzestup Vladimira Putina k moci.

Nejdůležitějším aspektem této studie je konceptualizace ruské státní ideologie a její komparace s generickým fašismem. Publikace *Rusko v troskách* byla přínosným náhledem do světonázoru ruského nacionalismu, a všeobjímajícího pocitu společenské anomie po rozpadu SSSR (Solženicyn 1999). Odborné studie věnující se konceptu eurasianismu, který je pro tuto studii důležitým aspektem ruské ideologie, přinesly, kromě náhledu do geopolitického uvažování Putinismu, přehled vlivných ultranacionalistických myslitelů *ruské ideje* (Voráček 2004; Laruelle 2008). Tyto závěry utvrdila studie *Russian Nationalism : Imaginaries, Doctrines, and Political Battlefields* (Laruelle 2020).

Stěžejními se ukázaly, po dlouhou dobu minoritní, studie zabývající se přiblížením Putinismu k fašistickému režimu (Motyl 2016; Fedorov 2017), jejichž nový pohled, nezatížený naivitou starších přístupů, dodal této práci potřebný základ. Studie o totalitních aspektech Ruska, *Putin's totalitarian democracy: ideology, myth, and violence in the twenty-first century* se projevila jako nepostradatelná pro celospolečenskou analýzu fašizující-se ruské společnosti (Langdon a Tismaneanu 2020).

Výzkumná otázka této studie se bude věnovat ideologické blízkosti Putinismu fašistické ideologii. Na základě této blízkosti pak zhodnotí, zde je legitimní označovat Ruskou federaci jako fašistický stát. Je současné Rusko skutečně fašistické?

Je očekáván jeden ze tří následujících výstupů :

1. V současném Rusku není fašismus dominantní ideologií
  - Nalezené poznatky nebudou dostatečně odpovídat konceptům generického fašismu, budou se příliš odlišovat od teoretické koncepce fašistického státu.
  - V tomto případě práce navrhne další směřování výzkumu nutné pro lepší definici ruské státní ideologie.

2. Současné Rusko splňuje určité koncepty fašismu, je na cestě k fašizaci.
  - Aspekty ruského státu se budou v tomto případě blížit ideálnímu konceptu fašismu, ovšem určitý počet významných nesrovnalostí bude vést k definici Ruska jako *fašizujícího-se* režimu.
  - Další možný výstup bude existence ruského *para-fašismu* – autoritářského režimu přebírajícího jisté znaky fašistické ideologie, ovšem nesměřující k „totálnímu fašismu“ (Griffin 2021).

3. Současné Rusko splňuje všechny a nebo výraznou většinu konceptů fašismu, a je tedy možné ho definovat jako fašistický stát.
  - V tomto případě práce představí výrazné paralely mezi ruským systémem a konceptem ideálního generického fašismu, definuje Rusko jako fašistický stát a vyvodí možné důsledky.
  - Je možné, že specifické aspekty politické kultury a historické tradice Ruska vytvoří unikátní typ „ruského fašismu“ (rusismu, Fedorov 2017, Snyder 2022), který představí koncepty odlišné generickému fašismu, ale natolik příbuzné, že bude „ruský typ“ zohledněn jako svébytná permutace fašistické ideologie.

1 Teorie fašistického státu

V této části práce bude definována konceptuální teorie ideálního typu fašistického státu. Cílem je představit ústřední koncepty generické fašistické ideologie, a jejich definiční aspekty, v určité míře přítomné ve všech permutacích fašismu. Dále budou popsány přílehlé koncepty fašistické ideologie, s jejichž pomocí studie popíše základní vlastnosti politické strategie fašistického státu v domácí a mezinárodní politice, a některé z dopadů fašistické ideologie na strukturu a charakter společnosti, v rámci které je fašismus dominantním světonázorem.

1.1 Koncepty fašismu

1.1.1. Palingeneze

Palingeneze je ústředním konceptem fašistické filozofie, jehož definici předložil jeden z nejvýznamnějších moderních teoretiků komparativních studií fašismu, Roger Griffin. Tento pojem, složený ze slov *palin* (opět, znovu) a *genesis* (zrození), popisuje klíčovou ideu fašismu: znovuzrození, promítané do konkrétní národní komunity, či do širší kulturní, etnické nebo „rasové“ skupiny. Jedná se o „niterný psychologický spouštěč“, který předchází transformativnímu, revolučnímu jednání, je tedy možné ho považovat za jisté fašistické minimum, ideologické jádro, ze kterého vycházejí a čerpají další koncepty fašismu představeny níže (Griffin 2021). Proces palingeneze není konzervativním hnutím za zachování současného pořádku, či návratem k minulému ideálnímu stavu s nostalgickým podtónem. Mnohem více se v něm projevuje revoluční a modernistický zápal, touha po radikálně nové, kupředu směřující regeneraci (Griffin 1993, 2016, 2021). Přichází po konkrétní historické epoše, kterou fašisté vnímají jako úpadkovou, dekadentní a destruktivní. Totální palingenetická revoluce má ve fašistickém narativu jako jediná šanci zvrátit tuto degeneraci, která bývá nejčastěji reprezentovaná pluralitním, liberálním demokratickým systémem, jehož individualismus a inkuzivita jsou pojímány jako omezené, úpadkové ideologie (O'Sullivan 2002, 45; Griffin 2016, 41), přinášející rozklad (Sternhell 1994, 6; Paxton 2007, 41). Palingenetický proces je nutné vnímat jako revoluci lidství, duše či morálky, tedy založenou na niterných, transcendentních základech (Sternhell, In: Laqueur 1978, 337; Griffin 2016, 70). Tímto se odlišuje od marxistického pojetí revoluce, jejíž charakter je kromě politického zejména materiální, a má o poznání hlubší teoretickou konstrukci. Fašistická revoluce je oproti tomu zejména *kulturně-politická*, a její základ je značně utopický. Má hlubokou psychologickou dimenzi, a je pro ní velmi důležitý

symbolismus (Griffin 2021). Ekonomické procesy, a obecně materiální sféra, nebyli v žádném smyslu pro fašisty hlavní hnací silou dějin, a jejich kritika kapitalismu vycházela zejména z nenávistného postoje vůči individualismu a kapitalistickým elitám (Sternhell 1994, 7, 8, 28; Paxton 2007, 10). Idealismus palingenetické revoluce je patrný v užívání mytického a kultického narativu, který prostupuje koncepty fašismu, a prezentuje zásadní paradigmata této ideologie. Víra v mýtus je jedním z prvotních stavebních kamenů fašistické filozofie, k jehož rozvinutí silně přispěl teoretik politického mýtu Georges Sorel (Sternhell 1994; Griffin 2021), jehož práce stojí u samotných základů fašistického hnutí (ibid.). V narativu fašistické revoluce se setkáváme konkrétně s „heroickým mýtem“, který pracuje s archetypem hrdiny a projektuje ho na fašistické bojovníky a revolucionáře. Tento étos bývá zdůrazněn jejich zobrazením jako „bojovníků světla, mládí a života“, kteří stojí na bitevním poli proti „úpadkovým silám smrti a temnoty“ (Griffin 1993; Nolte 1999, 127, 160, 526). Je z něj snadno patrná zdůrazňovaná snaha o vnitřní a vnější revitalizaci fašistického jedince, který vnese novou sílu a energii do hnilobné společnosti úpadku, a tím zahájí očekávaný proces znovuzrození, čímž se do palingenetického myšlení dostává určitý vitalismus a dynamismus. Tyto přístupy vycházejí zejména z futuristického hnutí, jež položilo významnou část základů fašistické myšlenky (Griffin 2016).

Pro definici fašismu je nezbytné konceptualizovat palingenetické smýšlení. Jedná se o ústřední, nezbytný prvek fašismu, nikoliv dostatečný, a je tedy třeba na něj navázat další, které ukotví tento generický pojem ve fašistickém rámci. Důležitá je kontextualizace, neboť různé systémy palingenetického myšlení se mohou vyskytovat i v ne-fašistických, ne-extremistických směrech.

Mezi nejdůležitější definiční aspekty fašistické palingeneze patří *motiv znovuzrození*, užívaný v rámci exkluzivní národní či etnické komunity, který vývojově směřuje kupředu. Má tedy za cíl vytvoření nového typu společnosti. Utopické, kultické a mytické narativy zdůrazňují *idealistický* aspekt fašistické palingeneze, pohrdající materialismem. Místo toho vyzdvihuje heroismus, vitalismus a dynamismus jako hnací síly fašistické myšlenky. Posledním definičním aspektem je *revoluce proti dekadenci*, za kterou se skrývá modernistický zápal pro boj s historickým procesem degenerace, ukazující na důležitost, jakou má v rámci fašismu násilí.

1.1.2 Ultracionalismus

Dalším klíčovým konceptem v jádru fašistické ideologie je podle Rogera Griffina právě extrémní forma nacionalismu, vymykající se veškerým demokratickým a liberálním institucím a individualistickým či rovnostářským představám o společnosti a jedinci (Griffin 1993, 2021). Tato idea vytváří zdání sdílené identity, společného osudu a historického cíle skrze národní mýtus, přičemž posunuje komunitu národa daleko za spektrum demokratických hodnot a ideálů (ibid.). Národní komunita má přednost před individuem, i před lidstvem jako takovým. Je středobodem fašistického pohledu na svět, tím nejdůležitějším konceptem fašistické myšlenky, a jako taková musí být úzce integrovaná a „čistá“. Je držena pohromadě společným cílem a osudem, kterým je fašistické revoluční snažení, a nikoliv poutem zákona či jiným formálním kritériem (Sternhell 1994, 106; Nolte 1999, 156; O'Sullivan 2002, 41; Paxton 2007, 20, 41). Tento „ultra-národ“ ve své totalitě přesahuje jednotlivce spojením utopických vizí společnosti a mytologizací národních dějin, kultury a identity (to vše propojující ideou znovuzrození, viz. výše). Síla národního mýtu je chápána jako revitalizující, slouží jako vzor národní revoluce. Mýtus národa je poté institucionalizován jako stavební kámen fašistického státu, a je „trvale zpřítomněn“ ve státní ideologii (Griffin 2016, 295, 321).

Jedinec tomuto neosobnímu, seburčujícímu společenství odevzdává celou svou osobnost a život, zatímco jeho individualita je potlačena, a v koncepci ultra-národa, jako disruptivní a rozkladný element, zcela chybí (Griffin 1993, 2021). Povinnosti jednotlivce vůči národu jsou v tomto případě nad jakýmkoli osobním či univerzálním právem, neexistuje nic, co by nebylo možné uskutečnit pro záchranu či zlepšení situace národní komunity a její „velikosti“. Politická síla, která udržuje fašistickou ideu naživu, je nezbytně založena na totalitní vizi národní, či rasové kolektivity, nikoliv na demokratickém humanismu či individualismu (Weber 1964, 33; Sternhell, In: Laqueur 1978, 341; Paxton 2007, 41). Protěžování nacionalistického kulturního výkladu a totální vize komunitního národního ducha je možné srovnat se sekularizovaným náboženstvím (Linz, In: Laqueur 1978, 41), které poté napomáhá spoluvytvářet celospolečensky silně protěžovaný a kolektivně vyžadovaný mýtus „hrdinného sebeobětování“ národní věci. Všudypřítomný kult smrti poté vede rituální uctívání padlých fašistických hrdinů, jejichž jediným cílem bylo, dle široce přijímaného výkladu (v kontextu fašistického státu), zemřít pro vlast, a kterého se povinně zúčastní každý člen národního společenství (Nolte 1999, 476; O'Sullivan 2002, 39; Griffin 2021).

Ultra-národ bývá personifikován, a je na něj nahlíženo z organického hlediska, tedy jako na „živou bytost“. Národní komunita před fašistickou revolucí, v době společenského úpadku (viz. *Palingeneze*), je popisována jako „nemocná“ či „dekadentní“. Politický systém předcházející fašistickému státu je vnímán jako chorobný, přinášející nemoc a rozklad národnímu organismu. Je tedy akcentována potřeba „léčby“, vyhnání nečistých elementů z národní komunity. Národnímu organismu má být navracena jednota, integrita a totalita, kterou přinese Nový člověk (*homo fascistus*) skrze radikální, revoluční proměnu. Ta umožní národu opět se stát „posvátným“, „hrdinným“, vytvoří národ který bude bezpodmínečně vládnout Novým světovým názorem (Griffin 1993, 2016, 266; Sternhell 1994, Nolte 1999, 155, 438.).

Pojetí národního mýtu ve fašistické ideologii můžeme rozdělit na dva základní směry, ze kterých se dále odvozují různé možnosti fašistického hnutí navazovat kontakty a spojení mimo hranice státu. Izolacionistický směr vyžaduje exkluzivní ochranu národního společenství, a nejsilněji se v něm projevuje kulturní partikularismus (Nolte 1999, 156; Paxton 2007, 20.). Tento přístup je možné ukázat na permutaci fašismu v Německu mezi lety 1933-1945. Výrazné soustředění na exkluzivní civilizační prostor a německý (árijský) národ znamenalo sníženou schopnost kooperace s „bratrskými“ fašistickými hnutími – ty byli častěji spíše podřizováni německé vůli, a nebo dokonce přímo potlačeni (Griffin 2021). Naopak universalistický směr umožňuje fašistickému státu vstupovat do aliancí se státy ve kterých probíhá paralelní proces fašistického znovuzrození. Univerzalizující přístup častěji pracuje se širším civilizačním společenstvím, v rámci kterého daný ultra-národ existuje. V tomto směru nalzáme základy pro mýty o bělošské nadvládě (White power), spolu s extrémními permutacemi pangermánství, panslavismu, pan-romanismu a podobně (ibid.). Počátky italského fašismu ve 20. a 30. letech 20. století vykazovali ideje „univerzálního fašismu evropských národů“, která měla znaky (omezeného) internacionalismu a respektu k unikátním národním podobám fašistické myšlenky. Od tohoto přístupu bylo postupně upuštěno se zvyšujícím se politickým vlivem nacistického Německa po roce 1938 (Griffin 1993, 2021; Nolte 1999, 299.). Tyto rozdílné směry fašistického nacionalismu také mohou určovat míru rasismu a podobně nenávistných směrů v konkrétním fašistickém státě či hnutí. Je zřejmé, že zvyšující se izolacionistická tendence pravděpodobně přinese i extrémnější projevy šovinismu, v případě nacistického Německa dokonce biologického rasismu. V případě univerzalistického fašismu pravděpodobnost takto vyhroceného rasismu klesá, ovšem je stále možné předpokládat výskyt xenofobie vůči cizím civilizačním celkům,

nepřátelským národům a sociálním vrstvám. V případě generického fašismu je přítomnost nějaké formy nenávistného narativu vůči odlišným skupinám daná inherentně nedemokratickým charakterem ultranacionalismu, jehož exkluzivita a totalita nutně implikuje rasistické, xenofobní či jinak nenávistné přístupy (Griffin 1993, 2021).

Poslední charakteristikou ultranacionalismu jsou mytologizované národní dějiny. Historie je ve fašistickém narativu vnímaná jako nedokončený projekt, jež má rozvinout a dotvořit nová „fašistická generace“, ale také jako dynamická živoucí entita, kterou je možné znovu vytvořit, a „zpřítomnit“ její potenciál v Novém světě. Znovu-vyvolání „hnací síly dějin“, a revolucionizace idejí této živé historie slouží jako inspirace boje, akceschopnosti a vitality fašistického člověka (Griffin 2016, 293, 295, 321.). Jádrem a hlavním cílem historie a historického procesu není „konzervativní stabilizační hodnotový faktor“ (Weber 1964, 34), nýbrž nekončící zápas s dekadencí, který ospravedlňuje kolektivní národní (nebo rasové) revoluční změny (Sternhell 1994, 38). Plynulé tvoření historie tím bude akcelerováno, osud lidstva záměrně zrychlen a veden ke svému cíli (ibid.). S nemytizovanou historií se fašistické hnutí rozchází, místo toho vytváří nové mýty, pseudohistorické tradice, a sakralizované politické rituály které napomáhají vytvářet předpoklady pro radikální politickou utopii (Griffin 1993, 2016, 323).

Ultracionalismus, koncept doplňující jádro fašistické ideologie, je definován zejména *totální vizí národní komunity*. Uměle vytvořený ultra-národ, svázaný historickým posláním fašistické revoluce, je vnímán organicky, jako živoucí bytost. Fašistická revoluce tak pomáhá dotvořit „Nového člověka“, ideální utopistický koncept *homo fascistus* existující v nové státní komunitě, formující „Nový světový řád“. Charakteristikou této společnosti je její *masovost*, popírání hodnoty individuálního života, který se v ní rozplývá. Kult smrti a sebeobětování jedince fašistické věci je pak očividným dopadem této masové, fanatické společnosti. Šíře definice ultra-národa lze konceptualizovat v rámci dichotomie *izolacionismus/universalismus*, ze které následně vychází různé přístupy k formování kontaktů mezi jednotlivými hnutími, odlišné vnímání nerovnosti a míra xenofobie. Podstatným definičním aspektem ultranacionalismu je *národní mýtus*, formující mytologizované národní dějiny, představované jako cyklický proces boje proti dekadenci.

1.1.3 Víra v krizi

Přesvědčení, že se ultra-národ nachází v permanentním stavu existenciálního ohrožení, degenerace, či krize, je důležitou součástí fašistické ideologie i politické strategie. Jedná se o efektivní mobilizační faktor pro fašistické hnutí, které vzniká a prospívá v období krize, během něhož se v společnosti vyskytuje silně vnímaný pocit porážky, zklamání a frustrace (Weber 1964, 36; Linz, In: Laqueur 1978, 41; Paxton 2007, 41). Ohrožení soudržnosti ultra-národa, procesu palingeneze a fašistické transcendence může být vyvoláno mnoha faktory. Ty na sobě mohou být nezávislé, navzájem se ovlivňovat, vycházet jeden z druhého, mohou představovat reálné krize či krize imaginární (smyšlené), které však samotní fašisté vnímají jako velmi skutečné. Pro zjednodušení se tato podkapitola nebude zabývat hodnocením reálnosti či nereálnosti konkrétní hrozby, a bude definovat krize jako přicházející z vnějšku (tedy ohrožení fašistického státu jiným aktérem), nebo zevnitř (ohrožení vznikající uvnitř společnosti) tak, jak jsou vnímané samotnými fašisty.

Mezi klasické a nejlépe rozpoznatelné vnější krizové faktory můžeme zařadit frustraci a národní ponížení z vojenské porážky, či podobného potlačení národní velikosti jiným státem/koalicí států. Pocit resentimentu a revanšismu byl stěžejním faktorem pro podporu fašismu v meziválečném Německu, stejně tak jako byl pocit „ukradeného vítězství“ v poválečné Itálii (Weber 1964; Nolte 1999). Různě závažné ekonomické krize, způsobené kolapsem světových bankovních trhů, obdobným způsobem vyvolávali celospolečenské pocity zoufalství, a dávali fašistům možnost vymezit se proti kapitalistickým elitám u moci (Sternhell 1994). Jako další významný vnější faktor můžeme označit například ohrožení svébytné národní kultury globalizovaným liberálním světovým systémem, či ohrožení „rasové“, ve kterém se výrazně projevuje fašistický odpor k multikulturalismu, migraci, a k ohrožení ultra-národa „nižší necivilizovanou rasou“ (Griffin 2021, 145-146). V tomto kontextu se často vyskytuje rétorika o „obleženém národu“, která napomáhá pocitu ohrožení nepřáteli státu, například skrze globální spiknutí (Weber 1964, 36).

Vnitřní faktory ohrožení a krize, proti kterým fašisté brojí, můžeme rozdělit na umělecko-kulturní, kam zařazujeme umělecké projevy nehodící se do fašistického kulturního narativu. Různé „zvrhlé“ malířské styly působící abstraktně a svobodomyšlně (viz. Výstava zvrhlého umění v Mnichově v roce 1937), divadelní scéna dávající prostor nezávislé společenské kritice, či hudba pocházející od „podřadných“ národů (například jazz, v současnosti rap) (Griffin 2016). Dále krizi identitární, související se společenskou anomii, či upadající národní paměti, kdy se fašisté snaží zápasit s globalizujícími trendy a homogenizací

kulturních tradic. Spolu s fašistickým posvátným vnímáním národní komunity (viz. výše) souvisí velká pozornost, kterou věnují demografii, zejména porodnosti a přirozenému zachování a rozšíření národa. Jakýkoli pokles porodnosti, snahy o prosazení ženské tělesné autonomie, či závislost na zahraničních pracovnících z důvodu nedostatku pracovní síly jsou tedy vnímány jako krizové faktory ohrožující národní integritu. Jak ve fašistické Itálii, tak v nacistickém Německu nabyla demografická politika nejvyššího státního významu – většinou s nepříliš významným výsledkem (Nolte 1999, Paxton 2007, 139; Griffin 2016, 335; O'Neill 2024a, 2024b).

Jako poslední důležitý faktor vnitřní krize můžeme uvést krizi vyvolanou fašistickými politickými a ideovými oponenty, kteří bývají ve fašistické propagandě popisováni jako „úhlavní nepřátelé národa“ a proti kterým vedou často velmi násilný (a nejen politický) boj (Griffin 2021). Pro maximalizaci užitku krizového narativu je pro fašisty stěžejní určení morálního nepřítele fašistického národa, které opravňuje různorodé „akce odvety“ (Paxton 2007, 41, 80). Fašistický „Nepřítel“ bývá komplexem často rozdílných nepřátel a zdrojů propojených společným duchem a „řetězcem důsledků“, v jehož jádru bývá všudypřítomná dekadence (Nolte 1999, 176). Tyto morální nepřítelé můžeme identifikovat jako politickou levici (zejména komunisty), feministické hnutí, Židy (nebo jiné náboženské skupiny jako muslimy či katolíky), LGBTQ+ komunitu, liberální demokraty, globalismus, multikulturalismus, konzumerismus a podobně, podle potřeb jednotlivých hnutí (Griffin 2021, 145-146).

Společensko-ekonomická krize je nutným faktorem masové podpory fašistické revoluce (Nolte 1999, 434; Griffin 2016). Politický úspěch fašismu je podmíněn předchozí vládou nedostatečně vyvinutého, neúspěšného liberálního systému, který je neschopný vyrovnat se se strukturálními problémy. Tato neschopnost je jedním z hlavních spouštěčů podpory (Weber 1964, 139; Paxton 2007, 19, 75, 77, 216), zejména když se existenciální krize transformuje ze strachu v nenávist (Sternhell, In: Laqueur 1978, 337; Nolte 1999, 178, 194, 504, 511). Ve společnosti hluboko zakořeněné vnímání krize konce 19. století, krize identity po 1.sv. válce, celosvětové i lokální hospodářské krize, krize marxismu, levicového hnutí a liberální demokracie, bylo klíčové pro vznik původního fašistického hnutí (Linz, In: Laqueur 1978, 7, 41; Sternhell 1994). Podobně závažné společenské otřesy mohou být spouštěcím faktorem pro rozvoj fašismu i v dnešní době.

Stěžejním faktorem pro mobilizaci a ukotvení fašistických myšlenek ve společnosti je právě

narativ krize, definovaný jako přílehlý koncept fašistické ideologie. Definičními aspekty jsou *vnější krize*, ohrožení vycházející ze státních či nad-státních nepřátel hnutí, jako například historických protivníků fašistického státu či mezinárodních bankovních systémů. *Vnitřní krize* je označení užívané touto studií pro aspekty, které fašisté hodlají překonat a zlikvidovat v rámci vlastní národní komunity. Ty zasahují oblasti vnitřní politiky, kultury či demografie. Důležitou je definice *nepřítelé státu*, označení, které fašisté užívají pro ostrakizaci „Jiných“, proti nimž následně vedou společenské obavy, frustrace a pocity ohrožení, které krystalizují v násilné represe.

1.1.4 Elitářský populismus

V politické strategii a propagandě fašistických stran se velmi často vyskytují populistické taktiky politické demagogie. Prezentace strany jako politického hnutí, kritizování tradiční politiky (anti-politika) a vystupování fašistů jako angažovaných catch-all uskupení soustředících se na voliče z většiny společenských tříd, napomáhá získání podpory na úkor tradičních stran (Linz, In: Laqueur 1978, 4; O'Sullivan 2002, Paxton 2007, 57-58). Teatrální politika umně využívající symbolismus, vizuální přitažlivost fašistické estetiky a „řízený aktivismus“ příslušníků hnutí vytváří hnací sílu masové politické mobilizace (O'Sullivan 2002, 118; Griffin 2021), společně s anti-demokratickou a anti-individualistickou rétorikou, která je velmi lákavá pro masová hnutí (Linz, In: Laqueur 1978, 16).

Fašisté odmítají koncept tradiční legitimacy (moc odvozená z božského mandátu, například v monarchickém zřízení), stejně tak jako odmítají legitimitu racionální (moc vládnout vzešlá ze společenského konsenzu ve volbách, například v zastupitelské demokracii), a to ve prospěch charismatické politické elity, která vede lid za národně-revoluční snahou. Populistický fašismus funguje jako politická síla vedená stranickou elitou, která je ovšem v praxi (nebo alespoň v principu), závislá na lidovém mandátu a obecné vůli národa, a až ta propůjčuje fašistické straně možnost jednat bez omezení, a vytváří základnu pro její politickou legitimitu (Griffin 1993, 2016). Fašistická elita prezentuje ve svém společenském narativu kontrast mezi starým světem, představovaným gerontokratickou vládou zkorumpovaných elit, kosmopolitismem, materialismem, třídním konfliktem vyvolávajícím společenský chaos a anarchii, a novým, fašistickým světem. Tento svět symbolizuje mládí, zdraví, řád, a výjimečné politické vedení. Tyto „nové a lepší“ elity povedou národ očišťující válkou, která ho zbaví dekadentních politiků a ideologií, a přinese šanci palingenetické národní renesanci (Griffin 1993, Sternhell 1994, 221). Politický, morální a hospodářský

bankrot starých elit (viz. *Víra v krizi*) slouží jako apel na masy, do jisté míry legitimizuje společenské nepřátelství vůči politickému vedení, a akcentuje snahu dovést národ z úpadku zpět k řádu, pořádku a velikosti (Nolte 1999, 529).

Organická národní komunita zbavená starých elit neimplikuje beztrídnost – naopak, i přes záměrnou populistickou rétoriku fašismus preferuje „přirozenou“ hierarchizaci společnosti. Moc se koncentruje v rukou těch, kteří díky své vitalitě, síle, charismatu a vlivu „přirozeně vystoupali na vrchol“, a mají tak schopnost číst společenskou vůli a řídit fašistický stát (Griffin 1993).

Definičními aspekty této politické strategie je *populismus*, charakterizovaný dělením společnosti na morální lid a zkorumpované elity. Zároveň tento lid homogenizuje, a popírá rozdíly v rámci společenských tříd. Fašističtí populisté užívají anti-politiku a teatrální aktivismus jako prostředky pro popularizaci hnutí a nabytí vlivu. Prosazují koncept *charismatické legitimacy moci*. Projevem fašistického *elitářství* je nahrazování staré, zkorumpované elity novou, fašistickou elitou. Ta je manifestací ideálních fašistických vlastností a přirozené hierarchizace společnosti.

1.1.5 Fašistický stát

Dosažení monopolu na státní politickou moc je vrcholem snah fašistického hnutí uspořádat a očistit národní komunitu od rozkladu a dekadence. Pouze skrze fašistický stát je dle fašistů možné dosáhnout vrcholu palingenetického snažení, efektivně bojovat proti krizovým faktorům, vychovat a zušlechtit ultra-národ a dovést novou elitu k moci. Fašistická revoluce zasahuje každý aspekt života a práce ve společnosti v pokusu směřovat k totálnímu státnímu zřízení, a prosadit novou, anti-humanistickou logiku a morálku (Weber 1964, 82; Sternhell, In: Laqueur 1978, 341; Griffin 2016). Politika fašistického státu smazává hranici mezi veřejnou a soukromou sférou, popírá validitu všech univerzálních právních a morálních zásad, a nahrazuje je alternativním normativním systémem sloužícím pouze zájmu širší státní kolektivity. Všechny sféry politické moci jsou provázány, zbaveny nezávislosti a propojeny s politickým vedením (Sternhell 1994, 10; O'Sullivan 2002, 42). Morální a etické hodnoty jsou překrouceny tak, aby sloužily ultra-národní komunitě a jejímu cíli (Weber 1964, 82).

Násilí je ve fašistickém státu normalizováno, či dokonce estetizováno, a vzniká v něm klima tolerance pro násilné projevy vůči ideologickým (či jiným) nepřátelům (Paxton 2007, 84,

158). Jedná se o organizovanou, státem podpořenou brutální snahu o totální psychické, fyzické i morální pokoření protivníka, o „absolutní a nezbytný“ prostředek k dosažení „absolutního a nezbytného konce“, tedy prosazení fašistického světového názoru (Weber 1964, 34; Nolte 1999, 115). Násilné a silové projevy obecně jsou vnímány jako nejvyšší materializace vitální životní energie a vůle k moci, jako zdroj morálky, velikosti, a bariéry proti dekadentním silám. Násilí, z fašistického pohledu, je hybatelem historického vývoje a prostředkem k dosažení národní spásy, a jako takové se v pozitivním světle prezentuje ve všech sférách života. Jeho společenská normalizace je stěžejní pro legitimizaci fašistického politického jednání, a k přípravě obyvatel na válečný stav (Sternhell 1994, 24).

Okolnosti válečného stavu, zejména pokud se jedná o vítěznou, dobovačnou válku, dávají fašistickému státu nejširší možnosti a prostředky k realizování jeho ideologie (Paxton 2007, 151). Dobyť prostoru, zvláště takového, který dle fašistického narativu náležel předkům povstaleho ultra-národa, a byl neprávem ukraden jeho nepřáteli, přináší možnost národní restituace a spásy. Státní hranice, mezinárodní právo, a historický proces formování národních států fašistický režim ignoruje, a vnímá je jako omezující. Cílem národní revoluce a vojenského tažení tak mimo jiné bývá úprava či zrušení podobných mezinárodních norem, a ustanovení Nového světového řádu (Nolte 1999, O'Sullivan 2002, 43). Válečný stav je představován jako historická zkouška národa, cesta k ušlechtilosti a národní velikosti. Dynamismus fašistické ideologie pracuje s válkou jako jediným prostředkem k přežití národa, bez neustálého rozpínání pak hrozí, že se daný režim zhroutl sám do sebe (O'Sullivan 2002, Paxton 2007, 157). Národní expanze je vnímaná jako „nejsilnější a nejklassičtější vyjádření života“ (A. Hitler, cit.: Nolte 1999, 518), „nezbytná manifestace vitality národa“ (B. Mussolini 1934, cit.: Weber 1964, 151). Kult stálého rozpínání a „tvůrčí a očisťující destrukce“ je mytologizovaným spouštěčem fašistického expanzionismu. Válka je vnímaná jako spásná a revitalizující síla, mechanismus palingeneze pomáhající překonat materialismus, hédonismus a dekadenci, jako léčba pro nemocí zasažený státní superorganismus (Sternhell 1994, 137; Nolte 1999, 56; Griffin 2016). V ideologii fašistického státu není přítomen nebo zdůrazněn konečný cíl, respektive po-revoluční stav. Fašistická revoluce hnaná dynamickým ultranacionalismem je trvalá, pojetí života skrze národní boj a „revolučně-tvůrčí vůli“ nemá žádný pevný, konečný bod, a tím umožňuje fašistické válečné síle pokračovat v boji do úplného vyčerpání a zničení (Weber 1964, O'Sullivan 2002, Griffin 2016), přičemž „...neexistuje nic trvalého, žádný konečný stupeň, pouze věčná změna“ (Hitler 1934, cit.: O'Sullivan 2002, 145).

Vrcholným aspektem fašistického státu je jeho vůdcovský princip vládnutí, podle nějž je lidová svrchovanost odevzdávána osobě Vůdce, jehož politická moc je odvozována a legitimizována ze skutečnosti, že Vůdce ztělesňuje osud národního společenství, jako jediný chápe cestu k naplnění jeho historického poslání, a nejlépe vykládá národní vůli. Sám se do své role jmenuje, a je jedním se svým lidem, který ho následně do vůdcovské role zpětně potvrzuje a akceptuje (O'Sullivan 2002, 155, 163, 165; Griffin 2016, 276). Skrze osobu Vůdce se manifestuje národní síla a velikost, a vzniká k ní celospolečenský para-sociální emoční vztah plný obdivu, lásky a uctívání, který je veden a prohlubován státní propagandou (Weber 1964, 35; Linz, In: Laqueur 1978, 21).

Empirická realita fašistického státu bývá ovšem lehce odlišná od prezentovaného všeřídícího Vůdce. Rozdělení různých sfér politické a ekonomické moci vytváří polykratický systém vlády několika relativně autonomních mocenských center, které mají mezi sebou navzájem rivalské, či dokonce nepřátelské vztahy. Formálně je spojuje pouze existence vůdcovské osoby která je tváří a "pojídlem" režimu – vůdce a tyto mocenské struktury jsou na sobě a svojí existenci navzájem závislé, zajišťují si navzájem své mocenské postavení (Lyttelton, In: Laqueur 1978, 137; Paxton 2007, 125). Tento stav byl v menší míře přítomen ve fašistické Itálii, kde představoval *ras* lokálního vůdce se širokými pravomocemi (až autonomií), ale zejména v nacistickém Německu s obdobnou funkcí *gauleiterů*, a také překrývající se pravomocí stranických institucí, armády a SS (Nolte 1999). Tato beztvárnost a chaotické, fluidní linie autority a řetězců velení představují jednu z hlavních odlišností fašistického režimu, a autoritářské vlády či vojenské junty (Paxton 2007, 127).

Polykratický vládní systém ovšem neimplikuje charakter role Vůdce jako nastrčené figurky, naopak, tento „sociálně-darwinistický“ vůdcovský systém je vnitřně koherentní s vůdcovským principem. Rozdělení politické zodpovědnosti a vzrůstající antagonismy mezi silovými skupinami a institucemi v politickém procesu vytváří komplexní mechanismy koexistence a soutěživosti, u kterých je pouze osoba Vůdce hlavním arbiterem – je méně pravděpodobné že určitá frakce získá takové množství vlivu aby ohrozila Vůdce, a ten je do určité míry chráněn mírou zodpovědnosti která je rozprostřena na lokální vedení. To je v případě jejich nekompetence či neloajality jednoduché nahradit (Mommsen, In: Laqueur 1978, 183, 197, 202; Paxton 2002, 41).

Aspekty, které pomáhají zformovat definici fašistického státu jsou zejména *alternativní normativní systém*, který umožňuje legitimizovat fašistický policy-making, maže hranice

mezi státní a soukromou sférou ve společnosti a vytváří nové etické a morální hodnoty sloužící stání kolektivitě. Dále všudypřítomné *násilí*, z něhož vychází *válečný stav*. Fašistický stát normalizuje a toleruje násilné projevy, které jsou vnímané jako revitalizační manifestace životní energie. Válka slouží jako ideální prostředek realizace fašistické ideologie. *Polykratický princip* vládnutí se skládá ze soupeřících mocenských struktur, fluidních linií autority a rozprostírání zodpovědnosti v rámci širšího velení. Fašistický vůdce působí v rámci *vůdcovského principu* jako mocenský arbitr, ztělesňující národní osud a společenskou vůli. Bývá předmětem celospolečenského kultu uctívání.

1.2 Další strukturální a socio-ekonomické předpoklady fašistického státu

Fašistické hnutí, které dokázalo získat dostatečnou masovou podporu k provedení revoluce a nastolení fašistického státu, muselo velmi pravděpodobně povstat z hluboce rozdělené společnosti. Významný rozvoj radikálních fašistických myšlenek bývá podmíněn existencí liberálního státu, jehož proces transformace v pluralitní demokracii byl nějakým způsobem vadný, či nedokončený, a zároveň již přítomným ultra-nacionálním proudem jež slouží jako inspirativní model a základ fašistického hnutí, na kterém je možné dál stavět, a tyto myšlenky rozvíjet (Griffin 1993). Deficit liberálního systému, voleb, a silná společenská nedůvěra v parlamentarismus přispívají k neadekvátnímu konsenzu o hodnotách, které mají reprezentovat demokratický stát. Takto nedostatečně vyvinutá občanská společnost bez důvěry v demokracii, kapitalismus a liberální světový řád je pak méně ochotná bránit systém, který je často chápáný jako nepovědomý a cizí, dosazený zvenčí, ovládaný anacionální, asociální elitou či jinými nepřáteli národa (Linz, In: Laqueur 1978, Paxton 2007). Semi-demokratický centralizovaný stát potlačující různorodost, identitu, a zanedbávající svou politikou periferní oblasti, s vysokou mírou korupce a zásadní dysfunkčností v poskytování sociálních služeb, má v případě propuknutí socio-ekonomického kolapsu jen velmi málo prostředků, jak zabránit nenávistnému postoji většinové populace vůči politickému vedení, na který poté navazuje charismatický fašistický leadership prosazující náhradu zdiskreditovaného liberálního či státně-socialistického systému v procesu tranzice expanzivním ultra-nacionalismem (Griffin 1993, Paxton 2007).

Dalším faktorem může být nepropojenost a nedostatečná integrace elit a lidu skrze odbory, kooperativy, společenské instituce a další společensko-ekonomické asociace, prohlubující sociální nerovnosti, odpor a nedůvěru vůči státním institucím. V tomto případě pak ani

konzervativní elity, ani široká rurální populace, závislá na bohatých majitelích půdy, či populace malých městských obchodníků a řemeslníků, ohrožená velkokapitálem, nedůvěřují státu s ochranou svého způsobu života. Populismus fašistického hnutí je následně schopný mobilizovat jak pracující třídy zasažené krizí, tak získat podporu a kooperaci od konzervativních elit majících silný ekonomický a politický vliv (Linz, In: Laqueur 1978, 24; Griffin 1993).

Jednou z tradičních společenských institucí tvořících most mezi elitami a společností jsou také církve. Ty měly k fašistickým hnutím ambivalentní vztah, od přímé podpory, přes tichý souhlas zaručující autonomii až po aktivní odpor. Je však zřejmé že fašismus není ve své podstatě antagonistický vůči náboženství, ačkoliv různé projevy fašistických vůdců a hnutí mohou ukazovat opak. Několik významných fašistických uskupení (např. italské, maďarské či rumunské) vznikalo v silně věřících státech. Různé formy náboženství, od pozitivistického katolicismu po novopohanské rituály, mohou představovat doplnění fašistického sekulárního uctívání národní komunity, rozvádět mytické a kultické narativy, a být svébytnou součástí konkrétních permutací fašistického státu (Nolte 1999, 49).

Strukturálními předpoklady pro vznik fašistického státu bývají zejména *atomizovaná společnost* bez rozvinutých sociálních vazeb. Dále již přítomná *ultranacionální základna*, poskytující intelektuální a ideologický základ fašistickému hnutí. *Selhání liberalismu* pak působí jako spouštěcí faktor společenské frustrace, etablojící a legitimizující anti-demokratické politické strategie.

Spiritualita, a zejména *religiozita* je touto studií charakterizována jako periferní, okrajový koncept generického fašismu.

1.3 Autoritářství a totalitarismus v rámci komparativních studií fašismu

Existuje mnoho rovin, na kterých je možné definovat fašismus, a zároveň mnoho aspektů fašismu, kterým „pluralita teoretických přístupů“ (Von Beyme 1988) vytváří definiční nejasnosti. Otázka revolučního charakteru fašistické ideologie je v rámci různých výzkumných škol rozdělovací. Zatímco Roger Griffin zdůrazňuje revolučnost fašistické ideje, navázanou na radikální transformaci národní kolektivity (Griffin 1993, 2016, 2021), mnozí další (viz. např. Beetham 1984), označují fašismus za radikálně konzervativní, či reakcionářské hnutí. Zatímco konzervatismus, zaměřený na zachování současného stavu (*status quo*) můžeme na základě předchozích podkapitol definitivně vyloučit, reakcionářské

touhy po znovu-obnovení předchozího, idealizovaného stavu společnosti (*status quo ante*) se v určitém smyslu přibližují fašistické palingenezi (Von Beyme 1988, Griffin 2021). Z ideologické stránky fašismu tedy vystupuje paradoxní dichotomie revolučnosti-reakcionářství, na kterou Griffin reaguje zejména svojí teorií o revoluční fašistické modernitě a technokratismu (Griffin 2016).

Z historického hlediska, ačkoliv jak nacistické, tak italské fašistické hnutí měli značný revoluční potenciál a masovou násilnou přítomnost v ulicích, se oba režimy dostali k moci semi-legální, neveřejnou cestou skrze dohody politických elit (Nolte 1999, O'Sullivan 2002). Ukazuje se tedy, že revoluční charakter fašistického státu je minimálně nejednoznačný. Následná přeměna společnosti by mohla napovědět, do jaké míry se jedná o fašistickou společenskou revoluci skrze rozlišení, zda má fašismus autoritářský charakter (a tedy nízkou míru revolučnosti s „hleděním nazpět“) či charakter totalitní (s předpokládanou vyšší mírou revolučního snažení nutnou pro radikální přeměnu společnosti „směrem kupředu“).

Autoritářství je v politických vědách značně široký pojem, zobecňující praktiky a systémy vládnutí nezohledňující demokratické kontrolní mechanismy, konsenzus a společenskou participaci. V rámci charakteristiky politických režimů má mnoho podob (Linz 2000). Od hybridního autoritářství, nedemokratického systému omezujícího výhradně politickou svobodu, s demobilizačním charakterem a zachováním zdání svobodné společnosti, charakterizovaným zejména omezenou nezávislostí politických institucí a ovlivňováním voleb ve prospěch dominantní vládnoucí strany a jejich spojenců (Motyl 2016), přes konsolidované autoritářství, které je ve své podstatě již otevřeně ne-demokratické, společenské instituce jsou silně omezeny, volby postrádají svojí původní funkci, a opozice je otevřeně pronásledována (Linz 2000, Motyl 2016), až po případ, který Alexandr Motyl nazývá *mobilizačním* nebo *fašistickým autoritářstvím*. Tento systém rozšiřuje svojí moc mimo politickou sféru, a legitimizuje jí politickou mobilizací obyvatel, která však nedosahuje masového charakteru. Spolu s dominantní stranou pozorujeme i výraznou osobu Vůdce a aspekty státní ideologie (ibid.).

Tato definice navazuje na permutaci fašismu v Mussoliniho Itálii, která je (v rámci probíraného tématu až překvapivě) široce přijímána jako autoritářský systém. I přes to, že *totalitarismo* je pojem přidělovaný k fašistické Itálii, mnoho vrstev italské společnosti nenásledovalo fašistické hnutí za jeho revolučním snažením. Samotná masová společenská mobilizace byla nedokončená, silné společenské instituce jako armáda, katolická církev či

monarchie si ponechaly širokou míru autonomie, nezávisle na Vůdci (ibid.). Strana disponovala reálnou politickou mocí, roku 1943 dokonce Benito Mussoliniho sesadila (!). Politický teror po nástupu fašistů k moci klesl společně s počtem reálných opozičních sil (Arendt 1996, Linz 2000, 6-7). Sám Mussolini přiznal neúspěch totalizace italského režimu, a to zejména v souvislosti s ústupky, „...které bylo třeba udělat vlivovým skupinám“ při nástupu k moci (Linz 2000, 166-167). Limitovaný pluralismus, který se díky těmto ústupkům zachoval, významně přispěl k de-totalizaci a de-ideologizaci italského režimu (Arendt 1996, 433). Jasně vymezená práva a pravomoci rigidní mocenské hierarchie také přispívají ke konečné charakteristice italského fašismu jako jasně autoritářského systému (Arendt 1996, 508; Paxton 2007).

Totalitarismus je výrazně úžeji charakterizován – jedná se o nejextrémnější a nejméně stabilní model moderního nesvobodného politického režimu, jakousi „ideální podobu“ absolutní diktátorské nadvlády nad lidem. Klasické totalitní režimy známe z první poloviny 20. století, alespoň podle široce přijímaného modelu Hannah Arendt, pouze dva – hitlerovské Německo, zejména po rozpoutání 2. světové války, a stalinský Sovětský Svaz (Arendt 1996), jehož vrcholy totality Juan Linz naznačil od nástupu Stalina až po 2. sv. válku, a poté po roce 1945 až do Stalinovy smrti v roce 1953, s krátkou „válečnou pauzou“, kdy se režim soustředil zejména na vlastní přežití (Linz 2000).

Totalitarismus chápeme jako silné, až úplné pronikání vládnoucí moci do všech vrstev společnosti – politické, sociální, ekonomické, kulturní apod., která zároveň naprosto neguje jakoukoli individuální či kolektivní svobodu (Motyl 2016). Totalitnímu státu předchází silně rozdělená, atomizovaná a individualizovaná společnost, jejíž frustrace, úzkosti a apatie vůči politickému systému fungují jako předpoklady vzniku masového hnutí, které bude následovat ideologickou propagandu jasně a zřetelně vykládající běh dějin (Arendt 1996, 437, 452, 463-464, 473, 498-499; Linz 2000, 90). Mechanismy „vůle k odosobnění“ vycházející z identitární krize rozdělené společnosti poté v rámci masového hnutí nahrazují individualitu jednotlivce absolutní loajalitou vůči hnutí, straně a Vůdci, což dává volný průběh masovým projevům násilí (Arendt 1996, 452, 461). Společenská mobilizace, občanská participace (spoluvina) na činnosti totalitních státních institucí a aktivismus členské základny strany mají celospolečenský záběr, nezávislý na třídách, které se v masové společnosti rozkládají (Arendt 1996, 462; Linz 2000, 70). Instituce voleb nemusí z totalitního systému vymizet, ovšem jejich funkce se od základu proměňuje – fungují jako ukazatel loajality vůči režimu, nástroj pro měření efektivity státní propagandy a indoktrinace

(Arendt 1996, 476; Linz 2000, 92). Elity totalitního státu fungují dle Arendt téměř přesně na principu polykratického státního zřízení, popsaného v podkapitole *Fašistický stát* (Arendt 1996, 508, 514, 538-542; Linz 2000, 70). Doplnuje, že geneze a hierarchizace elit v totalitním státu má sklony k následování „kospiračního principu“. Jsou to právě složky tajné policie a tajných služeb, jako například různé frakce v rámci SS či NKVD, které drží největší podíl na reálné moci – čím více jsou státní instituce viditelné a přístupné běžnému občanu, tím menší se zdá být jejich vliv, bez ohledu na zdánlivou prestiž (Arendt 1996, 522, 550, 570, 582).

Vnitřní a vnější dynamismus a fluidita totalitarismu vychází z jeho inherentní nestability (je obtížně udržitelný), ovšem zároveň jsou tyto vlastnosti koherentní s vnitřním principem totalitního hnutí. Slouží jako nástroj zachování moci skrze pokračující radikalizaci a mobilizaci mas, zabráňuje stabilizaci vedoucí k „de-totalizaci“ a zejména umožňuje permanentní vyhledávání, pojmenovávání a likvidaci „nepřátel režimu“ (Arendt 1996, 430, 452, 532-534, 575). Právě neustálý a eskalující teror je jedním z hlavních charakteristik totalitního státu. Může mít různé podoby – nacistický režim se soustředil zejména na likvidaci Židovstva a expanzionismus skrze válečný konflikt, zatímco stalinské Rusko „zdokonalilo“ čistky uvnitř společnosti, Strany a armády (Linz 2000, 25). Obecně však totalitní teror slouží jako nástroj úplného ovládnutí nejen fyzického těla, ale i duševního rozpoložení jednotlivce. Strach, obranný mechanismus sloužící k vyhýbání se nebezpečím, přestává v totalitním zřízení plnit svojí funkci – teror je všudypřítomný, a neexistuje „správný“ způsob života, skrze který lze dosáhnout bezpečí (Arendt 1996, 457-459, 475, 537, 630-631). Státní pronásledování a čistky mohou na společenské rovině zasáhnout představitele všech vrstev společnosti, od deklarovaných nepřátel režimu až po elity. Na osobní úrovni pak zasahují kromě obviněného jednotlivce také jeho rodinu, přátele či spolupracovníky (Linz 2000, 102), přičemž jejich rozsah, nezohlednění skutečné viny a komplexnost represivních orgánů jsou bezprecedentní (ibid.).

Jak tedy na základě informací z předchozích podkapitol charakterizovat podstatu fašismu? V rámci konstruktivistické teorie ze které tato studie vychází můžeme zhodnotit, že utopický, masový charakter fašistické ideologie a jeho vize „fašistického nového člověka“, která zasahuje do všech společenských sfér a života každého jednotlivce, společně s násilnou, indoktrinační politickou strategií, závislostí na osobě Vůdce a provázaností soupeřících elit, má nesporné totalitní (a tedy i revoluční) znaky. Ideální (generický)

fašistický stát je tedy možné označit za totalitní zřízení.

Reálná aplikace fašismu však naráží na realitu pragmatického state-buildingu, vlivových skupin a problematiky masové mobilizace. Případová studie fašistické Itálie nám ukazuje, jak se totalitní ideologie může v čase proměnit na veskrze autoritářské státní zřízení. Permutace fašismu, zejména ve státní podobě (která je nejobtížněji udržitelná), tedy podléhají inherentní fluiditě, proměnlivosti a paradoxikalitě vlastní této ideologii. Skutečnost, že konkrétní režim nebyl schopen dosáhnout „ideálního totalitního zřízení“ by neměla nutně vylučovat možnost charakterizovat jej jako fašistický systém. Na druhou stranu, fašistický stát není možné automaticky považovat za totalitní zřízení – pro tuto charakteristiku je nutná hlubší analýza stavu společnosti a mocenských vztahů. Samotnou fašistickou ideologii či světonázor však chápeme jako inherentně totalitní, neboť její teorie není závislá na reálném uskutečnění.

1.4 Teoretická koncepce a definice fašistického státu

Fašistický stát chápeme jako nedemokratické, autoritářské až totalizující zřízení, jehož ideologie je vnitřně koherentní s konceptem *palingenetického ultranacionalismu*. Tento přístup umožňuje definovat (ultra)národní komunitu, a legitimizovat nutnost pro její masové ovládnutí, radikalizaci a homogenizaci. Fašistický ultra-národ, spojený mytickými a utopistickými narativy, vede boj proti dějinnému procesu dekadence za účelem znovuzrození a revoluční transformace společnosti a za vznik nového fašistického člověka, vládnoucího fašistickým světonázorem. Mobilizačním faktorem je všudypřítomná *víra v krizi*, napomáhající hnutí vyhledávat, označovat a likvidovat vnitřní a vnější nepřátele fašistické myšlenky, představující personifikované síly úpadku stojící proti fašistické utopii. Tento proces je vedený *charismatickou elitou*, která získává lidový mandát na vládnutí skrze strategii *populistické demagogie*, a je tváří obecné společenské vůle pro revoluční snažení. *Fašistický stát* vytváří alternativní normativní systém, umožňující radikální projevy násilí a mezinárodní agrese. Válečný stav a permanentní revoluce udržují fašistický stát v chodu, stejně tak jako uctívaná osoba Vůdce, představující personifikaci ultra-národa a jeho historického osudu, která vystupuje jako arbitr polykratických mocenských vztahů v rámci sociálně-darwinistického principu vládnutí.

Spouštěcími faktory pro vzestup fašistického režimu rozumíme zejména již přítomné radikálně-nacionalistické myšlenkové směry a společenské nálady, slabé státní zřízení s nedokončeným, či vadným procesem liberální transformace, jehož důsledkem je hluboká

socio-ekonomická krize, a konečně také hluboce rozdělenou, anomickou společnost, postrádající potřebné sociální vazby a společenský konsenzus nutný pro udržení demokratického zřízení.

1.5 Mezery a omezení teoretické koncepce fašistického státu

Nejzávažnější omezení prezentovaného teoretického přístupu je nedostatečný konsenzus akademické obce o přijetí konstruktivistického empatického paradigmatu, z něhož vycházela většina použité literatury, a z jehož principů byla koncipována definice výše. Tento přístup byl využit díky jeho zaměření na chápání fašistického světového názoru, a pokusům o koherentní definici fašistického ideologického minima.

I v rámci empatického paradigmatu bylo nutné zúžit definici na fašismus v jeho státní formě, s důrazem zejména na ideologii, politickou strategii, státotvorbu a mezinárodní politiku. V koncepci chybí detailní popis fašistické ekonomiky a ekonomické teorie korporativismu, který nebyl zohledněn z důvodu omezeného rozsahu studie. Kulturní vliv fašismu na literaturu, umění, architekturu, filozofii, náboženství a další aspekty společnosti byl také velmi zestručněn. Práce se nevěnuje mechanismům fungování fašistického hnutí před jeho nástupem k moci. Díky těmto skutečnostem je definice fašistického státu v této studii nutně nekompletní.

Pokus o konceptualizaci generického fašismu, jehož teorii je možné aplikovat univerzálně, přináší další omezení v podobě přílišné obecnosti a generalizace, která nedostatečně zohledňuje unikátnost jednotlivých fašistických hnutí. Definice představená zde prezentuje „ideální typ“ generického fašismu, jehož dosažení je v realitě nemožné, a který bude vždy do jisté míry zastoupen unikátní permutací národního fašismu vzešlého z konkrétní historické tradice.

2. Fašismus v Ruské federaci

Tato kapitola konceptualizuje teorii ruského státu a jeho historických trendů vedoucích k nesvobodě. Dále analyzuje klíčové aspekty ruského politického myšlení, světonázoru představovaného „ruskou idejí“ a strategii politických elit v domácí i zahraniční politice, za cílem představit hlavní rysy ruské státní ideologie a posoudit jejich případný fašistický charakter. Po představení historického kontextu Ruska bude druhá kapitola následovat strukturu teoretické části práce, a bude postupovat od nejabstraktnějších aspektů politické filozofie až po empirickou realitu fungování mocenských institucí, na které naváže přehledem přílehlých socio-ekonomických faktorů a umístěním ruského režimu na ose autorita-totalita. Shromáždí tedy všechny potřebné zdroje ke konečnému zodpovězení výzkumné otázky, které bude představeno v *Závěru*.

2.1 Teorie ruského státu

2.1.1. Koncepce ruského státu a milníky nesvobody jeho dějin

Podtitulek knihy Alexandra Mitrofanova, „*Proč je současné Rusko takové, jaké je, a proč nemůže být jiné?*“ (Mitrofanov 2023), ukazuje na široce rozšířenou skepsi ohledně jakéhokoliv pozitivního politického vývoje v rámci Ruské federace, nyní i v budoucnu. Tato studie nemá ambice zkoumat, zda skutečně mohl společenský vývoj v Rusku směřovat jinam, než kde je dnes. Stručné ohlédnutí na historickou tradici však poskytne potřebný kontext pro hlavní část práce. Co předcházelo radikalizaci současného Ruska?

Identita každého národa je formována jeho historií, a historie Rusi je plná takzvaných „milníků nesvobody“. Již rané dějiny ruské státnosti jsou poznamenány „tatarským jhem“ – despotickou nadvládou mongolských nájezdníků, která dle mnohých stojí u základů formování tolerance pro tyranii a unikátního charakteru ruské společnosti, ve které se mísí evropské a asijské vlivy (Voráček 2004, Laruelle 2008, Langdon a Tismaneanu 2020, Mitrofanov 2023, 165). Skutečný vliv, jaký tato dávná nadvláda měla, je těžko ověřitelný. Ovšem panování Ivana IV. Vasiljeviče, prvního ruského cara a jednoho z pilířů současné ruské státnosti, se neoddiskutovatelně vepsalo do metod ruské státotvorby a sloužilo jako inspirace pro takové ruské vládce, jakými byli (či jsou) například Petr Veliký, Josif Stalin, či Vladimir Putin (Vitols 2022, 29-30). Skutečně položil základy pro mnoho klíčových aspektů pozdější ruské říše – *samoděržaví*, charakterizované absolutistickou vládou panovníka, *Opričninu*, první „tajnou policii“ ruského státu, rozšiřování území skrze

imperiální expanzi, apod. Stál také u likvidace autonomní Novgorodské republiky, měšťanského státu, který fungoval na základech „obchodnické (proto)demokracie“. Proslul svojí brutalitou, krutostí a paranoidním vystupováním, což je na Západě zohledňováno jeho přídomek Hrozný (*The Terrible*), názorně ilustrujícím nepochopení, jaké panuje vůči Rusku, kde slovo *Grozny* obsahuje konotace vztahující se spíše na impozantnost a velikost (*The Formidable*). Takto vychází najevo, jak odlišný pohled má ruská historiografická tradice na tohoto panovníka, a jak se mění kontext jeho politického odkazu (Vitols 2022, 52; Mitrofanov 2023, 165). Následná epocha carského Ruska, ze kterého se výboji na východ postupně stal největší stát na planetě, je hluboce vrytá do myslí velké části občanů Ruské federace jako potvrzení historického práva na imperiální charakter jejich státu (Laruelle 2020, Galeotti 2021, Mitrofanov 2023).

Šance na liberalizaci a demokratizaci Ruska po evropském vzoru přinesla v ruské historii dvě revoluční období, nejprve svržení carského systému roku 1917, a poté turbulentní roky 1991-1993, po rozpadu SSSR. Obě přišla vniveč – Karenského vláda byla svržena bolševickou revolucí, následovanou brutální občanskou válkou, územními ztrátami a obdobím stalinismu. Demokratická transformace 90. let 20. století byla poté kompromitována plutokratickou vládou prezidenta Jelcina, která položila základy Putinova nástupu k moci. Obě události jsou v ruském narativu spojovány s národním traumatem ztráty impéria, velmocenského statusu, často i krvavým průběhem těchto změn a celospolečenskou krizí. To je zásadním důvodem pro vnitřní odpor k demokracii, v ruském kontextu chápanou jako nefunkční, nestabilní systém, který je ze zásady nepopulární (Laqueur 2016, Mitrofanov 2023).

Jaké jsou tedy klíčové koncepty ruského státu formující se napříč dějinami? Stěžejním a všudypřítomným se ukazuje *gosudarstvennost'* – absolutní, paternalistická dominance státu nad individuem. Veškerá moc je centralizovaná v osobě Vládce (*cara*, generálního tajemníka či prezidenta), který stojí nad zákonem, je nekritizovatelný, s aurou „posvátné politické moci“ (Shevtsova 2003, Holzer 2004, 62; Galeotti 2021, Vitols 2022, 82; Mitrofanov 2023, 167-168). Mezi tímto vládcem, a jeho atomizovaným, chudým a bezprávným lidem stojí elita, která mu slouží, a která je nepropustně oddělená a ohraničená od lidových mas (Holzer 2004, Galeotti 2021). Další obecnou charakteristikou je *izolacionismus* ruského státu, provázaný se silným nacionalismem. Tato idea zdůrazňuje výjimečný charakter odlišnosti od evropských sousedů a uzavřenosti před okolním světem. Excepcionalismus ruského národa

má ospravedlnit imperiální ambice a právo na vydržování říše (Shevtsova 2003, Laruelle 2020, 8-9; Vitols 2022). Posledním klíčovým konceptem je *sobornost'*, tedy silné propojení státu a ortodoxní církve (Laruelle 2020, Vitols 2022), kterému se tato studie bude hlouběji věnovat v podkapitole *Další strukturální předpoklady pro fašistický stát v současném Rusku*. Tyto zásady platily, až na několik krátkých přerušení, po celou dobu existence ruského státu, a v případě jejich porušení velmi rychle nastal chaos. Státní struktura „ruského typu“ se ukázala být mimořádně efektivní jak pro imperialistickou expanzi, tak pro těžká období (např. ekonomické krize, napadení zvenčí apod.). Nabízí totiž silnou podřízenost individua mocenským elitám, a zároveň jeho naprostou sebe-identifikaci jako služebníka státu, z čehož vyplývá významný mobilizační potenciál lidských zdrojů (Langdon a Tismaneanu 2020, Mitrofanov 2023).

2.1.2 Putinův nástup k moci a radikalizace jeho režimu

Podstatná část osobnosti Vladimira Putina, stejně jako jeho mocenská základna, byla formována v prostřední tajných služeb Sovětského Svazu (KGB) a Ruské federace (FSB). Už v jeho formativních letech v něm pravděpodobně zanechal silný dojem sovětský propagandistický seriál *Sedmnáct zastavení jara* [*Semnadtsat' mgnoveniy vesny*] (Taťána Lioznova, 1973), který měl za účel podpořit image sovětských tajných služeb a heroizovat je, skrze pozitivní postavu hlavního hrdiny, v očích veřejnosti (Laqueur 2016, Langdon a Tismaneanu 2020). Putin do KGB vstoupil roku 1975, přičemž 6 let ze své služby strávil ve východním Německu. Po rozpadu SSSR z KGB odešel v hodnosti podplukovníka, aby následně díky svým konexím získaným v rámci tajných služeb obdržel místo vedoucího kanceláře zahraničních vztahů v Petrohradě, kde působil až do roku 1996 (Laqueur 2016). V té době vstoupila Ruská federace pod vedením prezidenta Jelcina do 1. čečenské války (1994-1996), jejíž problematický průběh Jelcinův režim do značné míry zdiskreditoval (Litviněnko et. al. 2022). Putinův vzestup pokračoval jeho působením ve státním aparátu v Moskvě a následným povýšením na pozici zástupce vedoucího prezidentské kanceláře. Roku 1998 byl již bývalý podplukovník jmenován ředitelem největší nástupnické organizace KGB, Federální služby bezpečnosti, neboli FSB (Laqueur 2016, 161). Tou dobou se, široké veřejnosti stále téměř neznámý Putin, dostává do úzké spolupráce s oligarchou Borisem Berezovským, hlavou neoficiální vlivové skupiny kolem prezidenta Jelcina (*Rodina*) (ibid.). Klíčovým pro Putinův vzestup k moci se ukázal rok 1999. Několik podezřelých bombových útoků na civilní cíle v Rusku, ze kterých FSB obvinila čečenské separatisty, a to i přes

nedostatek hmatatelných důkazů a značnou netransparentnost vyšetřování (Litviněnko et. al. 2022, 193), posloužilo jako *casus belli* 2. čečenské války (1999-2000). Rázný (brutální) přístup Vladimira Putina vůči Čečencům, sekuritizační protiteroristická opatření tajných služeb a populistická demagogie nové strany Jednota (od roku 2001 Jednotné Rusko) ho vynesly na pozici premiéra, ze které oznámil kandidaturu na prezidenta poté, co stárnoucí Boris Jelcin odstoupil z funkce a označil ho za vybraného nástupce (a to zřejmě pod tlakem právě od členů *Rodiny*) (Laqueur 2016, Thom 2021, 56; Litviněnko et. al 2022). Téměř neznámý muž, kterému volební průzkumy přisuzovaly v srpnu roku 1999 zhruba 2% hlasů, se tak v listopadu téhož roku mohl těšit ze 45% podpory, a v březnu roku 2000, během prezidentských voleb, dokonce 53% voličů svěřilo úřad do jeho rukou (Langdon a Tismaneanu 2020, 67).

Mezi lety 2000-2008, tedy v rámci prvních dvou prezidentských mandátů, Putin konsolidoval a upevnil svou moc způsobem, jaký málokdo z „Jelcinových oligarchů“ čekal. Již v prvních šesti měsících jeho vlády započalo rozkládání reálného federalismu, vlivu dolní komory parlamentu (Duma), systému brzd a protiváh (zejména nezávislosti soudnictví), a především takzvaný „hon na oligarchy“, týkající se zejména těch, kteří nebyli mocensky závislí na osobě prezidenta, z nichž bylo mnoho uvězněno či vyhnáno do exilu. Tento soustředěný nátlak na nezávislá vlivová centra byl nejvíce zřejmý v rámci médií, a to zejména televize, která je v Rusku dlouhodobě tím nejsledovanějším. Pod neustálými útoky státní správy byla většina z nich buď dezintegrována, převedena pod státní média, či marginalizována. V rámci politického fungování země byly provedeny významné změny. Došlo k ještě výraznějšímu omezení legislativy na úkor exekutivy, funkce gubernátora přestala být volená (jmenování připadlo prezidentovi) a prezidentský mandát byl prodloužen ze 4 na 6 let. Proběhla také ruská invaze do Gruzie (2008). Zároveň byl Putinův režim konzistentně velmi populární, a to díky vysokým cenám ropy a plynu, jejichž prodej vynesl Rusko z ekonomické krize 90. let. Vypjatý nacionalismus spojený se silovou politikou také vytvořil dojem postupné obnovy velmocenského statusu země (Shevtsova 2003, Puddington 2012, Laqueur 2016, Sakwa 2020, 21-22; Langdon a Tismaneanu 2020, Thom 2021, Mitrofanov 2023, 172-178).

Po vypršení druhého mandátu Putin respektoval ústavní omezení a neoznámil v pořadí třetí kandidaturu. Jeho vybraným nástupcem se stal Dmitrij Medveděv, který ho, velmi pravděpodobně po předchozí dohodě, jmenoval do funkce premiéra. Navzdory prezidentskému (až super-prezidentskému) charakteru Ruské federace, který se

projevoval jak v praxi, tak v ústavním pořádku, zůstalo hlavní těžiště moci v ruce Vladimira Putina, a reálný vliv prezidenta Medveděva byl minimální, omezený zejména na Západ mířené deklarace „liberalizace“ ruské politiky. Zároveň bylo však toto období charakterizováno krizí Putinismu, která měla své kořeny v kolapsu bankovního trhu v roce 2008, a v poklesu cen ropy od roku 2011. To mělo za následek silný pokles reálných příjmů Federace, a nemožnost udržovat v chodu „diktaturu blahobytu“ předchozích let. Tato krize se projevila v „probouzení“ občanské společnosti, které vedlo k posílení reálné politické opozice, a k sérii protirežimních protestů (např. na Bolotném náměstí v prosinci 2011) (Laqueur 2016, Laruelle 2020, Thom 2021). Ty následně vedly nejen k brutálním policejním zásahům a stovkám uvězněných protestujících, ale také k výraznému zpřísnění protiopozičních opatření a k mnohem opresivnějšímu charakteru státu. Právě roku 2012 byl přijat první „zákon o zahraničních agentech“, který umožňoval Kremlu perzekuovat široký záběr nevládních organizací. Také byl zaznamenán výrazný nárůst aktivit (a pravomocí) cenzurního úřadu *Roskomnadzor*, který začal silně omezovat svobodu soukromé sféry, zejména na internetu (Puddington 2013, Laqueur 2016, Laruelle 2020, Thom 2021, 118).

Třetí prezidentský mandát (2012-2018) Vladimira Putina následoval trendy z minulých let zintenzivňováním autokratické, opresivní vlády, prohlubováním dominantního postavení exekutivy s prezidentem v čele a radikalizací zahraniční politiky. Hlavními projevy neustávajícího pronikání politické moci do ostatních společenských sfér byly v tomto období zejména pokračující cenzura hudby, literatury, filmu a akademické obce, zpřísnění zákonů proti občanské participaci, a to včetně omezení práva na protest, zákony proti „LGBT propagandě“, kriminalizující členy této dlouhodobě pronásledované komunity, či zákon „proti rouhání“, upevňující silné postavení pravoslavné církve ve společnosti. Klíčovým bylo přijetí zákona proti extrémismu, který se v následujících letech stal společně s již přijatým (a průběžně doplňovaným) zákonem proti zahraničním agentům hlavní zbraní proti jakýmkoli odpůrcům režimu, a to díky jeho velmi otevřené interpretaci „extrémistického jednání“. Invaze na Krym, počátek války na Donbase (2014), a zapojení se do konfliktu v Sýrii (2015) ukázaly na začátek „nové epochy“ ruského režimu, charakterizované mezinárodní agresí. Účelem této politiky nebylo jen silové vystupování vůči Západu, ale i (úspěšná) snaha o vylepšení veřejného mínění o prezidentu Putinovy, které v předchozím období značně kleslo. Putinova politická strategie již od roku 1999 stojí kromě prodeje energetických surovin zejména na vyhroceném nacionalismu, expanzionismu, a posilování imperialistického narativu. Stejně jako bylo možné pozorovat vzestup jeho popularity po

válkách v Čečensku a Gruzii, války na Ukrajině a v Sýrii měli obdobný efekt (Puddington 2014, Orttung 2015, 2016, Laqueur 2016, Fedorov 2017, Laruelle 2020, 135; Thom 2021, 123).

Období čtvrtého (2018-2024) a pátého prezidentského mandátu (2024-) představují vrchol snah o kompletní ovládnutí ruské společnosti a státu. Ústavní reforma z roku 2020, probíraná zejména díky tomu že umožnila prezidentu Putinovi zastávat jeho mandát bez přerušení až do roku 2036 (do jeho 84 let), zavedla i mnohá další ústavní opatření. Její text na mnoha místech popírá jak sekulární, tak multi-etnický charakter Federace. Odstavce o „ochraně historické pravdy“ kriminalizují jako protiústavní defacto jakoukoli kritiku ruských ozbrojených složek (armády, policie i tajných služeb) a politických vůdců, a to ze všech období ruské historie (!). Dále zlikvidovala i poslední zdání skutečného federalismu podřízením Federální rady osobě prezidenta, stejně jako nezávislého soudního systému, podřízením Ústavního soudu exekutivě (Sakwa 2020, 122-124). Přijetí zákona o vzdělávacích aktivitách, který podřizuje veškeré výukové aktivity (včetně soukromého či mimo-školního vzdělávání) kontrolnímu cenzurnímu úřadu, znamenalo konec svobodného vzdělávání v Rusku. Rozpoutání války na Ukrajině (2022-) pak dovršilo naprosté potlačení politických, občanských a ekonomických svobod, zlikvidovalo občanskou společnost, izolovalo Federaci v mezinárodním systému a posílilo militarizaci a radikalizaci společnosti. (Zavadsкая 2022, 2023, 2024). V době psaní této studie stále působí obrovské ztráty na životech občanů Ukrajiny, a její konec je v nedohlednu.

2.2. Koncepty fašismu v současném Rusku

Struktura podkapitoly se odvíjí od rozdělení konceptů fašistické ideologie z první části práce (*Teorie fašistického státu*). Jednotlivé části sestupně odpovídají podkapitolám *Palingeneze*, *Ultranacionalismus*, *Víra v krizi*, *Elitářský populismus* a *Fašistický stát*. Obsah jednotlivých částí se věnuje specificky ruským permutacím konceptů generického fašismu a jejich klíčovými definičním aspektům.

2.2.1. Dekadence a znovuzrození ruského národa

Palčivým a dlouhodobým problémem současného Ruska bylo hledání (či znovu-nalezení) jeho národní identity, která se zdála být, po rozpadu Sovětského svazu a následné krizi, ztracena ve víru dějin. Tato „civilizační pra-podstata“ *ruské ideje* má klíčový vliv na ruský state-building i mezinárodní politiku, a slouží jako legitimizace sebe-utvrzujícího se ruského

excepcionalismu (Holzer 2004, 111; Langdon a Tismaneanu 2020, 46, 84). Jak je z historického procesu zřejmé, rozkládající se státní socialismus sovětského typu nahradil v Ruské federaci zejména radikalizující se nacionalismus. Ruský národní mýtus byl tedy založen na víře v palingenetickou restauraci ztracené imperiální identity, představované ideou „Nové říše“. Tato idea pracuje s takzvaným „Věčným Ruskem“, teologickým, imperiálním a geopolitickým konceptem (Holzer 2004, 262-265; Laqueur 2016, 295), který má skrze „nekončící, pokračující evropskou revoluci...sjednotit Evropu od Lisabonu až po Vladivostok“ (Alexandr Dugin, cit.: Laruelle 2020). Obecně řečeno, znovuzrození Ruska je tedy neoddělitelně spojeno s imperiálním expanzionismem. Predestinace ruské národní velikosti, společensky široce přijímaná víra v osudový úděl Ruska, kterým má být právě naplnění jeho velmocenské identity, dává národu pocit bezpečí, jistoty a jednoty, a slouží jako základ Putinismu (Shevtsova 2003, Holzer 2004, 262-265; Laruelle 2008, 9,17; Langdon a Tismaneanu 2020, 36, 84).

Palingeneze ruského národa je silně spojená s mytickými a utopickými narativy a koncepty. Mnoho z nich vychází z ortodoxního mysticismu ruské státní církve. *Mesianismus* ruské ideje, tedy víra ve spásný a vykupitelský charakter ruské říše, se spojuje s *eschatologickými* a *chiliastickými* utopickými narativy zdůrazňujícími blížící se apokalyptický předěl („poslední bitvu“) a následně „tisíciletou boží říši na zemi“ s centrem který představuje Moskva, tedy „Třetí Řím“ (Voráček 2004, 54, 56, 267; Laruelle 2008, 17). Tyto myšlenky jsou silně přítomné zejména v (neo)eurasijské myšlenkové tradici, kde je opět rozvádí Alexandr Dugin (Dugin, *Metafyzika zvěstování [Metafizika blagoivesti: Pravoslavnyi ezoterizm]* 1996, Dugin, *Templáři proletariátu [Tamplieri proletariata: natsional-bol'shevizm i initsiatsiia]* 1997, cit.: Laruelle 2008, 122-123). Utopické narativy ruské palingeneze se ovšem neomezují pouze na (pseudo)tradicionalistický náboženský mysticismus, naopak, mnoho z nich přímo vychází z modernistické tradice 19. a 20. století. *Kosmismus* slouží jako ideologie kombinující totalitární futurismus, spirituální utopismus a technologickou modernitu společně s vitalistickými, palingenetickými a spiritistickými narativy do „ideologického konglomerátu“ sjednocujícího vědeckost, náboženství a mysticismus. Vychází z avantgardních futuristických tradic populárních na počátku 20. století, ovšem jako jediný, díky svému totalizujícímu charakteru, přežil stalinskou dobu, a to zejména jako nástroj propagandy sovětských vědeckých úspěchů v raketovém inženýrství a vesmírném programu. Jako „sovětské sekulární náboženství“ pracující s „technologickým mysticismem a scientismem“ se uchoval až do post-sovětské éry, aby v dnešní době položil

základ ruské palingeneze zdůrazňující nutnost technologické modernizace a vědecké nadřazenosti Ruska, stejně jako spirituální spojení „ruské civilizace“ s vesmírem (Laruelle 2020, 19-31, 33-34). Důraz kladený na technologickou modernitu jen podtrhuje projev V. Putina, kde mimo jiné naznačil jak „(díky) vnitřnímu jadernému reaktoru (ruského) lidu trvá Rusko již 1000 let a kráčí vpřed“ (Vladimir Putin, září 2017, cit.: Thom 2021, 191). Kosmismus se, jako radikální futuristická filozofie, ujal i na Západě, a to v rámci technofilního hnutí TESCREAL, zbavený konotací ruského excecionalismu, ovšem stále věrný totalitní futuristické tradici (Gebru a Torres 2024). *Eurasianismus* představuje tezi o nadřazenosti a výjimečnosti ruského „civilizačního prostoru“, stojícího na pomezí Evropy a Asie, a disponujícího nepřekonatelnými civilizačními rozdíly (Voráček 2004, 41, 43; Laruelle 2008, Laqueur 2016, 133, 135, 193). Jedná se o ideologii ruského imperialismu, legitimizující ruské expanzivní sklony potřebou stvořit „Eurasijský velkoprostor“ (Alexander Dugin, cit.: Thom 2021, 47). I eurasianismus v sobě nese znaky fašizující modernity, a to skrze inherentní ultranacionalismus, elitismus a etatismus spojený s tvorbou impéria, a také vitalismus, dynamismus a aspekty transcendence a religiozity, které ho, slovy klasiků eurasianismu, kvalitativně povyšují nad evropský fašismus, jež díky konceptu sekulárního „zbožštění národa“ (*natio deificata*) neměl šanci na úspěch (Laruelle 2008, 25-26, 30). Tento směr je také nositelem palingenetické socio-kulturní revolučnosti ruské ideje, kterou zdůrazňuje zejména skrze koncepci kulturních válek a „střetu civilizací“ (Laruelle 2008, 12, 27). Posledním utopickým konceptem ruské palingeneze je *arktismus*, soustředící se na globální sever (zejména za polárním kruhem) a jeho důležitost pro ruskou státnost. Navazuje na stalinskou ideji „rudé Arktidy“, která kombinovala sovětský imperialismus a technologickou vyspělost, a doplňuje ji o trendy geopolitiky 21. století, pro kterou je ovládnání arktických zdrojů důležitým tématem. Této problematice se věnuje kniha *Bitva za Arktidu : Bude Sever ruským?*, která předpovídá vypuknutí 3. světové války mezi NATO a Ruskou federací právě na území Arktidy (Artur Indzhiyev, *Bitva za Arktidu [Bitva za Arktidu : Budet i Sever ruskim?]* 2010, cit.: Laruelle 2020, 48). Materiální aspekty této ideje doplňují i utopické, které naznačují důležitost severních území (Sibiře, Arktidy) jako posledního útočiště ruského národa, a zároveň jako mystickou, „hyperborejskou“ kolébkou Árijské civilizace, ze které má ruský národ pocházet (Alexander Dugin, *Záhady Eurasie [Misterii Evrazii]* 1991, cit.: Laruelle 2020, 48). Tyto ideje pramení přímo z nacistického utopismu, kterým je Dugin dlouhodobě fascinován, viz. filmová série *Tajemství století [Sekret veka]* (Alexandr Dugin a Jurij Vorobjovskij 1992), a nesou s sebou xenofobní až

rasistické konotace (Laruelle 2020, 47-50).

Palingeneze je světonázor vymezující se vůči společenské dekadenci. V případě Ruska je zdrojem dekadence a degenerace Evropa, případně kolektivní Západ, vnímaný jako vyčerpaný, chaotický svět, zahlcený migrací, rozpolcený, a na pokraji sebe-zhroucení a občanské války. Jedná se o hlavní „ohnisko úpadku“ a mravní zkaženosti, hrozbu světu tradičních hodnot (Voráček 2004, 99, 267; Thom 2021, 116). V ruském palingenetickém narativu se střetávají „opotřebované hodnoty Evropy“ s „dynamickým Ruskem“ disponujícím „bojovnou vůlí“ (Voráček 2004, 43), jejímž ztělesněním mělo být například vojenské obsazení Krymu (Thom 2021, 193). Hédonistický, materialismem řízený Západ, orientovaný na konzum, technokratickou racionalitu, a těžící z bohatství své koloniální minulosti (Laruelle 2008, 84-90) má nad Ruskem výraznou ekonomickou převahu, ovšem zároveň je „spirituálně zakrnělý“, a jeho úpadkové hodnoty směřují k „atrofii tvůrčí potence“ (Voráček 2004, 131). Proti této dekadenci směřuje takzvaná *ruská cesta*, odmítající evropskou kulturu, liberální kapitalismus, individualismus, univerzalizmus a eurocentrismus ve prospěch „nomádismu“ a „kultu barbarství“. Tato koncepce překonává tenze „zkaženého a stagnujícího moderního světa“ dynamickým, permanentním procesem regenerace a vzkříšení z dekadentní společnosti zpět do stavu provázanosti s přírodou a teritoriem, které je nutně spojené s národním zdravím, biologickým determinismem a organickým nacionalismem (Voráček 2004, 97-98, 109-110, 114; Laruelle 2008, 32, 36, 94), jak naznačil Vladimir Putin v projevu po anexi Krymu: „...náš (ruský) společný genetický kód se vyznačuje mimořádnou silou...a je téměř jistě jednou z našich konkurenčních výhod“ (Putin, 17.4. 2014, cit.: Thom 2021, 191). Materiální nevyspělost Ruska je tak představovaná jako „významný náskok“, přičemž nespornou výhodou je zejména ruská kulturní a náboženská nadřazenost. Snahy vyrovnat se Západu jsou označovány za chybné a zbytečné, plyne z nich pouze „bezbřehý duševní úpadek a zoufalství“ (Solženicyn 1999, Laruelle 2008, 85). Namísto toho je akcentována potřeba „očistit ruský národ od západního vlivu“ (Alexandr Dugin, *Základy geopolitiky [Osnovy geopolitiki : Geopoliticheskoe budushchee Rossii]* 1997, cit.: Vitols 2022, 102). Západní konzumerismus je kritizován pro „oslabování“ společnosti, ruský národ je naopak uvyklý utrpení, a je tak předurčen přežít a vzejít z něj silnější, jak poznamenává ředitel moskevského Ústavu problémů globalizace : „Dnešní Rusko je jako...organismus, primitivní společenský celek, mající v případě světové katastrofy značnou naději na přežití“ (Michail Děljagin, cit.: Thom 2021, 194). Tyto narativy nachází inspiraci zejména v utrpení Velké vlastenecké války, jednoho ze stěžejních pilířů

ruské identity, z něhož je odvozována schopnost ruského národa přežívat i ty nejhorší chvíle (ibid.).

I přes deklarovanou „ruskou cestu“ a odmítnutí západní filozofické tradice se ruské palingenetické myšlení (zejména eurasianismus) nevyhnutelně inspirovalo v evropské filozofii – německým romantismem, meziválečným národně-revolučním hnutím živeným společenskou krizí a evropským (zejména fašistickým) modernismem. Ruské vlivy jsou čerpány hlavně z imperiální tradice a dopadů bolševické revoluce (Laruelle 2008, 31).

Palingenetický mýtus *Věčného Ruska* je stěžejním nástrojem pro znovuzrození ruské národní identity, opírající se o predestinaci osudového údělu Říše. Idealismus ruské ideje, prezentovaný *utopickými* modernistickými i religiózními koncepty, ukazuje na důležitost transcendence a mysticismu. *Západní dekadence* je klíčovým aspektem ruské palingeneze, představující konflikt ruské cesty a evropské degenerace, společně s nomádkým kultem barbarství vyzdvihujícím spirituální nadřazenost Rusi.

V principech ruského palingenetického myšlení nalézáme přítomné všechny základní koncepty ideálního fašistického typu definovaného v teoretické části. Nejvýznamnějším se v ruské permutaci ukazuje mytický a utopický narativ, který zároveň ukazuje na přesun v rámci konceptů fašismu. Konkrétně se jedná o *religiozitu*, která v rámci generického fašismu zaujímá místo na ideologické periférii, ovšem v případě Putinismu se dostává až do ideologického jádra.

2.2.2. Koncepty ruského ultranacionalismu

Nacionalismus tvoří jádro ideologie ruského státu, konstitutivní „vše-prostupující“ znak domácí i zahraniční politiky. Ve své podstatě nemusí být nacionalismus nutně konzervativním myšlenkovým proudem, zejména ve státech kde nebyla národní identita pevně zakotvena, a nebo prošla krizí, jako v Rusku. Může být voláním po změně, která přichází buď demokratickou (většinovou), revoluční (násilnou) či státní (menšinovou) cestou. Jedná se o idealistický a ideokratický konstrukt, jehož hlavním politickým potenciálem je mobilizační faktor sjednocující různé společenské třídy (Laruelle 2020).

Ruský (ultra)nacionalismus vychází zejména z tezí o imperiálním a velmocenském charakteru státu, navazujícím na tradice carské říše a Sovětského svazu, jejichž má být Ruská federace přímým nástupcem (Holzer 2004, 222; Voráček 2004, 161-163; Laruelle 2020, 9). Tyto historické kořeny propojil Putin při tvorbě symbolů nového ruského státu do jednoho

ultranacionálního velko-mýtu – carská orlice, ortodoxie a expanzionismus symbolizují odkaz Impéria. Hymna, kult Vůdce a vliv bezpečnostních služeb v politice byly převzaty ze SSSR, a trikolora představuje nové, obnovené Rusko, vztahující se k slavofilní tradici a „demokratické“ fasádě (Sakwa 2020). V čase se ruský nacionalismus radikalizuje, a to zejména vlivem agresivní zahraniční politiky státu – nárůst šovinismu a *jingoismu* (agresivního nacionalismu v mezinárodní politice, termín byl vytvořen během rusko-turecké války v 19. století, Vitols 2022, 82) můžeme pozorovat paralelně s ruskou invazí Čechenska (1994, 1999), Gruzie (2008), Krymu (2014), Sýrie (2015) a východní Ukrajiny (2022) (Holzer 2004, 262; Laqueur 2016, 170; Thom 2021, 56; Mitrofanov 2023, 55; Zavadskaya 2024). Sebe-odcizování se, které provází proces radikalizujícího se ultranacionalismu, vede k izolujícím a atomizujícím trendům na mnoha úrovních ruské společnosti, od individua až po mezinárodní vztahy. Izolacionismus však slouží pouze jako zástěrka expanzionismu a přípravy na „ěru dobovačných válek“ (Laruelle 2008, 16-17, 110).

Všeprůstupující koncept, jakým ruský nacionalismus je, má nutně mnoho podob a projevů. Pro potřeby této práce byly různé aspekty ruského nacionalismu rozděleny mezi dvě osy. Osou první rozumíme dichotomii izolacionismus (úzká etno-nacionální komunita nadřazená zbytku)/univerzalismus (široká civilizační komunita, jejíž části jsou si vzájemně rovny), viz. podkapitola *Ultranacionalismus*. V tomto rozměru rozlišujeme sovětskou, případně národně-bolševickou permutaci nacionalismu, která pracuje se „sovětským národem“. Minimálně zvnějšku tak smazává kulturní a etnické rozdíly národů (bývalého) SSSR a nahrazuje je novým typem „sovětského člověka“ (*homo sovieticus*). Je ovšem důležité zmínit, že tato interpretace je výhradně ruská (viz. např. Solženicyn 1999), neboť mnoho dalších interpretací (ukrajinských, kazašských apod.) zdůrazňuje dominanci ruského národa a kultury v rámci „vše-ruského“ sovětského nacionalismu. Na opačné straně stojí imperialistická, velko-ruská tradice, která již otevřeně propaguje nadřazenost Rusů nad ostatními etniky. Druhou osou je „teritoriální“, zachycující různé úrovně geografických ambic ruského nacionalismu. Na jejím „umírněném“ okraji se nachází *Rossiskii* nacionalismus (ruský, zdůrazňující státní rozměr), který nevidí re-integraci žádných teritorií jako prioritu, pouze zdůrazňuje důležitost „speciálního“ (dominantního) statusu pro Rusy v rámci Ruské federace. *Ruskii* (ruský, zdůrazňující etnický rozměr) již naznačuje potřebu reintegrovat zpět do Ruska území, na kterých se nachází výrazná ruská menšina, tedy území s „ruskou kulturní identitou“, například na východní Ukrajině. Dále na ose leží takzvaný „slavofilní“ nacionalismus, plně podporující spojení východních Slovanů (Rusů, Ukrajinců

a Bělorusů) do jednoho, Ruskem dominovaného státu. Na radikální okraj teritoriální osy pak patří imperiální nacionalismus, jehož volání po návratu „ztracených teritorií“ lze široce interpretovat jako návrat Ruska do hranic před rokem 1991, či dokonce 1917 (Holzer 2004, 230-231; Laruelle 2020). Putinismus tato studie charakterizuje v rámci slavofilní imperialistické tradice, tedy jako izolacionistický (ultra)nacionalismus zaměřující se na re-integraci Běloruska (které bylo již (ne)formálně docíleno prostřednictvím vazalského státu pod správou Lukašenka) a Ukrajiny, za kterou vede krvavou válku, a to s potenciálem se v čase proměnit (dále radikalizovat).

Alternativní výklad dějinného vývoje, často doplněný mytologizovanými národními narativy podle soreliánského úzu (viz. *Palingeneze*), se v Rusku silně projevuje již od dob Sovětského svazu, a je velmi prominentní i v současnosti. Existuje zároveň jako nástroj zdůrazňující ruskému národu jeho velikost a prominentní postavení v dějinách, a také permanentní nepřátelský konflikt a ostrakizaci vůči Rusku, vinoucí se napříč historií – selektivní dějinná paměť je středobodem ruského nacionálního revizionismu. Upevňuje ovšem i hromadné přesvědčení o utilitárním charakteru historiografie, která je v ruském kontextu chápána téměř výhradně jako nástroj politické moci, jehož vztah k pravdě je náhodný, fluidní, a nepříliš důležitý (Holzer 2004, 236; Laqueur 2016, 139; Langdon a Tismaneanu 2020, 154; Laruelle 2020, 55-56). Ani výklad současných událostí, domácí či zahraniční politiky, nenásleduje principy popisování objektivní reality, ale podílí se, za pomoci státních médií, na tvorbě nové „alternativní historie“, vykládané dle současného obrazu státního světového názoru (Langdon a Tismaneanu 2020, 158). Ruské alternativní dějiny, ve kterých není prostor pro objektivní výklad, a které zdůrazňují pouze národní velikost, jsou ideologickým projevem *civitas deificata*, tedy „zbožštělého státu“, ideji blízké jak fašismu, tak ruské *sobornosti* (Thom 2021, 212). Široké přijímání konceptu fluidní interpretace dějin vedl jak k rozkvětu široce populárního žánru „kontrafaktuální literatury“, tak k čistě konspiračním narativům, které prostupují od literární a filmové fikce až do akademického prostředí (Laruelle 2020). Film *Pád impéria [Gibel imperii]* (Roman Axenov 2008), vytvořen ve spolupráci s ortodoxní církví, tak pokládá „nové“ vysvětlení pádu Byzantské říše, založené na vlivu dekadentního, barbarského západu a počátků kapitalismu (se silně antisemitským podtónem, a zřejmým srovnáním Byzance a současného Ruska). Dílo *Alternativa I.* (Vladimir Mikhailov, [Variant I.] 2004, cit.: Laruelle 2020) pak popisuje možné znovunastolení carismu a obnovení Ruské říše, a to za pomoci tajných služeb (*sic!*). Naproti těmto veskrze komerčním projevům ruské náklonosti k historické fikci stojí

například hnutí Nové Chronologie Anatolije Fomenka. Toto pseudo-vědecké hnutí se snaží o kompletní přepsání světové historie, která má být chybně datována díky konspiraci západních historiků (začínající již v renesančním období). Naprosté odmítání konvenčních vědeckých praktik a konspirační narativy porovnatelné s Hnutím Placaté země se dostali i do Akademie věd Moskevské státní univerzity (Laruelle 2020, 61), čímž je pouze zdůrazněno komplexní odmítání a celospolečenská nedůvěra v cokoliv, co je pojímáno jako „Západní“, a to včetně historických výkladů či vědy samotné.

Kulturní partikularismus *ruské ideje*, spojený se šovinismem, který systematicky vychvaluje vše ruské, zatímco vše cizí označuje za podřadné, nepřátelské či dokonce nebezpečné, je ruské společnosti vštěpován dlouhodobým socializačním a akulturačním procesem skrze státní vzdělávací systém a propagandu. Ideje *ždanovštiny*, jak se tento systém nazývá, jsou retrospektivně konformisticky přijímané a šířené v rámci atomizované, radikalizované ruské společnosti. Tyto trendy byly přítomné dlouhodobě – od carského Ruska, přes Sovětský svaz (kde dostaly svůj název podle A. Ždanova) až do současnosti (Laqueur 2016, 300; Langdon a Tismaneanu 2020, 114, 154), a navazuje na ně obecná mizantropie ruské společnosti, charakterizovaná nenávistí vůči liberalismu, individualismu a demokracii, ale také vůči neruským obyvatelům Federace (či cizincům obecně), kteří, zejména pokud pocházejí z malých národů či etnik, nezasluhují vlastní kulturu, jazyk či nezávislost (Thom 2021, 28; Vitols 2022, 83). Trend nárůstu xenofobie, teorií o bílé nadvládě (*White power*), rasismu a antisemitismu v anomické ruské společnosti (Laruelle 2020, 49) obrazně popisuje například populární filmová série *Bratr [Brat]* (Alexej Balabanov, 1997), estetizující rozšířené násilí a nenávistné projevy. Nárůstu antisemitismu, který byl však v ruské společnosti dlouhodobě přítomný, přispívá i putinovský proces re-stalinizace, vedoucí mimo jiné i k široké dostupnosti antisemitské, anti-zednářské a ariánské literatury (jakou jsou například Protokoly Sionských mudrců, původně vytvořené v carském Rusku) (Laqueur 2016, 103, 178, 185; Laruelle 2020, 59; Mitrofanov 2023, 27). 50-70% Rusů tak nejen preferuje „vládu pevné ruky“ namísto demokracie, ale silně věří nadřazenému charakteru ruského národa v rámci Federace, společně s xenofobními narativy proti „hrozbě zvenčí“ (Levada Centrum, cit.: Fedorov 2017, 41-42).

Jednotlivec a individuální svobody se v ruské společnosti postupem času rozplývají dle konstituujícího konceptu *gosudarstvennosti*, popisovaného výše. Klasicky ruská syntéza společenských hierarchií s těmi silovými podřídila jednotlivce národní komunitě a politické autoritě, udělala z něj pouhé „ozubené kolečko“ v systému společenské totality přesahující

politický rozměr (Laruelle 2008, 42). Každý ruský občan, který se nenalézá pod kontrolou státu, podléhá nebezpečí spolupráce s pátou kolonou (více v podkapitole *Kořeny paranoi ruského národa*). Každá iniciativa, jejíž kořeny se nenacházejí v ruském státě, stojí za jeho nepřáteli – demokracie jako taková je tak pouhým nástrojem Západu proti Rusku. Svobodná vůle a individualita je nemyslitelná, a pro ruský stát je klíčové zdokonalovat indoktrinační, koercivní, manipulační a mobilizační techniky, kterým ovládá masy ruského lidu (Thom 2021, 75-76). Totální uniformizace sociálních forem ve společenském kolektivu zajišťují, že každý jednotlivec má své místo ve společnosti – obsazuje určené místo, provádí určenou činnost, a živý v sobě ideu *pasionarnosti* – kolektivní vitality a obětavosti vůči státu a národu (Thom 2021, 192). Individuální společenské aspekty jako morálka, sexualita, náboženství, etnicita či patriotismus jsou jasně politického charakteru, a tedy přímo podřízeny a kontrolovány politickou mocí pro dobro ruské národní kolektivity, jejíž charakter se radikálně blíží komplexní systémové totalitě (Laruelle 2008, 64; Langdon a Tismaneanu 2020, 93, 115).

Ruský ultranacionalismus má konstitutivní charakter, je součástí jádra ruské ideje, úzce spjatý s *imperialismem*. Dalším definičním aspektem je *kulturní partikularismus*, důležitý koncept fašistického ultranacionalismu zdůrazňující excecionalismus dané národní komunity. Tyto narativy jsou spojené s agresivním šovinismem, xenofobií a celkovou společenskou mizantropií. *Alternativní dějinný výklad* představuje aspekt ruského nacionalismu soustředící se na selektivní paměť, skrze kterou probíhá výklad dějin favorizující ruské narativy. Dále všudypřítomný revizionismus a revanšismus, a zejména utilitární charakter vlastní ruské historiografii, která využívá výklad dějin jako nástroj proti nepřátelům ruského státu. V rámci dichotomie izolacionismus/univerzalismus je touto studií ruský ultranacionalismus charakterizován jako *izolacionistický*, definovaný dominancí Rusů nad komunitou východních Slovanů.

Aspekty mytologizovaného výkladu dějin i masové společnosti jsou v ruském ultranacionalismu jasně přítomny. Totalitní vnímání národa, charakterizované zejména potlačením individuality a šovinismem, je nejvýraznějším aspektem přibližujícím ruský a fašistický ultranacionalismus.

2.2.3. Kořeny paranoi ruského národa

Celospolečenské vnímání krize a anomie je vryté hluboko do ruského národního cítění, pocity „hanby a ponížení“ tvoří základní pilíře ruské identity (Thom 2021, 45). Formování tohoto společenského cítění má historické kořeny sahající hluboko do minulosti. V rámci studia Putinismu a záběru této práce je nutné zaměřit se zejména na období po roce 1991, tedy po rozpadu SSSR, a na roli krize ve formování současného Ruska.

Krach Gorbačovových pokusů o reformu Svazu, na který navazovalo jeho rozložení a shora řízená „kapitalistická revoluce“, tedy převážně ekonomické reformy, privatizace státního sektoru a období „divokého kapitalismu“, signalizoval počátek závažné společenské krize a chaosu, rozpad jakéhokoliv zdání stability a integrity státních institucí. V návaznosti pak došlo k masové emigraci do zahraničí, vedoucích k „brain-drain“ efektu, masivnímu nárůstu kriminality, nacionalismu a ovládnutí veřejného prostoru oligarchickými a zločineckými klany, řídicími se takzvanou filozofií gulagu: „ty zemřeš dnes, a já až zítra“ (Shevtsova 2003, Mitrofanov 2023, 162).

Nekontrolovaná, divoká privatizace, zodpovědná za vznik elitní třídy oligarchů, popisovaná jako „dobrovolná státní sebevražda“ (Solženicyn 1999), vedla k hluboké ekonomické krizi. Národní hrubý domácí produkt klesl mezi lety 1991-1995 o 34%, pokles v porovnání ještě závažnější než v USA během období Velké deprese (1929-1933) (Langdon a Tismaneanu 2020, 45). Ekonomická krize pak přispěla k rozpadu státní moci, vzniku konfliktů mezi centrem a periferií v rámci Federace, stejně tak jako etnických a národnostních konfliktů mezi ruským a neruským obyvatelstvem, jejichž propukáním zabraňoval pouze silný sovětský stát. Rozvrat armády a ztráta imperiální identity také přispěli k široce rozšířené „duševní frustraci“ a pocitům selhání (Holzer 2004, 222; Voráček 2004, 13; Laruelle 2008, 10). „Vleklá a hluboká, státní i společenská krize“ přinesla Rusku pouze „rozdrcení, rozbahnělost“, pád do trosek, ze kterých je třeba povstat (Solženicyn 1999) – v myslích mnoha ruských nacionalistů (i běžných občanů) klesla Federace na úplné dno, a nebyla daleko od rozpadu. Období vlády prezidenta Jelcina takovému rozpadu zdánlivě bránilo, zejména posílením pozice prezidenta a omezením Dumy (dolní komory parlamentu). Ta se přestala podílet na tvorbě vlády, a ztratila za ní zodpovědnost, což oslabilo její vliv, ale zároveň posílilo nárůst politické demagogie a populismu. I přes zabránění nejhoršímu chaosu trpělo Jelcinovské období takzvaným „Výmarským syndromem“, charakterizovaným vleklou ekonomickou a politickou krizí, společenskými nepokoji, problematickým procesem demokratizace a reintegrace Ruska do systému mezinárodních

vztahů, a zejména vládou stárnoucího autoritářského politického lídra bez reálného respektu k parlamentarismu, ovlivňovaného neoficiální mocenskou skupinou *Rodina* kolem oligarchy Berezovského. To vedlo k vzestupu politické a oligarchické mafie, a celospolečenské neoblíbenosti a nedůvěry vůči demokratickým procesům a ústavě. Je očividné, že stav ruské společnosti v devadesátých letech nabízel silné paralely jak s Výmarskou republikou v Německu ve 30. letech 20. století, tak s Karenského vládou v Rusku v roce 1917 – zdiskreditovaná liberální zastupitelská demokracie, společnost zasažená hlubokou krizí, frustrací a pocity úpadku (Shevtsova 2003, Voráček 2004, 161-163; Laqueur 2016, 64; Sakwa 2020, 13).

Po krizi 90. let znamenal nástup Vladimira Putina novou nadějí pro velkou část ruského obyvatelstva. Byl vnímán jako „vykupitel a spasitel“ ruského národa, silný vůdce lidu, který bude schopen, na rozdíl od demokratických institucí, odvrátit krizi sužující ruský stát. Vláda silné ruky byla výrazně žádanější než tvorba silných a funkčních mechanismů republikánského či liberálního stylu vládnutí. Putin symbolizoval vzestup Ruska, jako hlava státu měl být garantem budoucnosti ruského světa (Shevtsova 2003, Holzer 2004, 70; Thom 2021, Mitrofanov 2023, 172). „Diktatura blahobytu“ která přišla v prvních dvou termínech Putinova vládnutí, a byla zcela závislá na exportech ropy a plynu na Západ, umožnila splnit velkou část očekávání, která ruský lid na nového prezidenta kladl - zejména dlouho očekávaný konec ekonomického propadu a potlačení zkorumpované oligarchické třídy (v realitě spíše její ovládnutí). Je to však právě atmosféra krize, která dlouhodobě udržuje Putinismus při životě. Konec období ekonomického růstu, který přišel v roce 2008 (viz. *Putinův nástup k moci a radikalizace jeho režimu*), paradoxně vedl k posílení vlády Vladimira Putina nad Ruskem. Nové propuknutí pocitů ponížení, méněcennosti a nespokojenosti bylo využito nejen k posílení mocenské pozice prezidenta, ale i k totalizaci režimu jako takového. Krizový faktor funguje jako nástroj legitimizace brutality režimu, a podporuje národní bezpečnostní politiku soustředěnou na silnou, sekuritizovanou a militarizovanou státní moc disponující zastrašujícím a koercivním potenciálem. Místo ekonomických a politických reforem tak režim usměrňuje lidovou nespokojenost mimo ekonomickou politiku státu, a využívá jí pro společenskou radikalizaci skrze propagandu, reálné i fabrikované krize a válečné operace. Ty udržují masovou lidovou podporu režimu, a to i přes jeho prohlubující se nedostatky. Hospodářský rozvoj tak definitivně nahradil rozvoj vojenského a zbrojního průmyslu, kterému se od roku 2012 konzistentně navyšuje rozpočet, zatímco reálné příjmy klesají, a většina obyvatelstva rapidně chudne (Laqueur

2016, 64; Fedorov 2017, 8-11; Langdon a Tismaneanu 2020, 60-65, 115-116; Sakwa 2020, 105, 164; Thom 2021, 175-177; Mitrofanov 2023, 56-57).

Vnímání socio-ekonomické krize doplňuje v Ruské federaci také frustrace z územních ztrát, které dle ruského světového názoru narušují status Ruska jako světové imperiální supervelmoci. Označení „Bělověžská frustrace“ (viz. Solženicyn 1999) odkazuje na dokument podepsaný zástupci Ruska, Ukrajiny a Běloruska 8. prosince 1991, jehož ratifikace znamenala rozpuštění Sovětského svazu, a uznání rovnoprávného postavení a státnosti pro tyto tři nástupnické státy (pro další bývalé státy SSSR byly podepsány zvláštní dokumenty). Pro Ruskou federaci znamenala tato dohoda (dočasnou) ztrátu vlivu ve východní Evropě, stejně tak jako války v Čečensku a Gruzii otřásly ruským vlivem na Kavkaze. Obecně je rozpad Svazu, a ztráta území které velká část Rusů považovala za „svá“, silnou ranou ruské národní hrdosti. Bělověžská dohoda je tak vnímaná podobně jako Versaillská mírová smlouva v meziválečném Německu – jako ukotvení likvidace imperiálního statusu kdysi mocného státu, zrada od domácích elit (signatářem za Rusko byl Boris Jelcin), kapitulace západním mocnostem a „odepsání“ milionů etnických Rusů, nyní žijících mimo ruský stát. To vedlo k posunu společenských nálad směrem ke „kompenzačnímu nacionalismu“ - revizionismu, revanšismu, a imperialismu (Solženicyn 1999, Laruelle 2008, 83; Laqueur 2016, 67, 69; Thom 2021). Zároveň jsou v ruské společnosti silně přítomné konspirační narativy o zapojení vlivových operací Západu, které přispěli k odtržení svazových republik skrze anti-ruskou propagandu, zaměřenou proti ruskému národu, kultuře a náboženství, a šířenou „západními agenty“. To posiluje vnímání západních institucí (EU, NATO, MMF, Rada Evropy apod.) jako nepřátel ruských státních zájmů. Tento narativ je silně provázaný s vnímáním „pozitivního civilizačního vlivu“, skrze který měla nadvláda Ruska v carském a sovětském období přinášet „výdobytky civilizace a kultury“ na méně vyvinutá území, která ovládla. Výklad, který ve své podstatě totožný s obhajovateli západoevropských kolonizačních praktik, je samozřejmě naprosto odtržený od reality dlouholeté rusifikace neruských území, represivních až genocidních opatření a útlaku na území carského Ruska a SSSR. Slouží však jako obhajoba ruského „nároku“ na ztracená území. Pokračující „proti-ruské“ spiknutí Západu, jehož konečným účelem má být úplná desintegrace Ruska jako státu, tak živí „touhy po pomstě“ a po obnovení imperiálního statusu země. Každý ústupek v jednáních, ať už se Západem či např. s Ukrajinou, je tak vnímán jako „neodpuštělné ponížení, porážka a nevděk“ – součást plánu rozvrátit Rusko (Solženicyn 1999, Laruelle 2020, 41, 49; Thom 2021, 46; Vitols 2022, 147, 149). Víra v predestinaci ruské národní

velikosti (viz. *Dekadence a znovuzrození ruského národa*) prostupuje jako řešení „teritoriálních úzkostí“ do ruských revizionistických nálad konceptem *zakonoměrnosti* – historického pravidla „osudové reinteegrace“ věčných ruských území. Podle něj je předem dané, že k takové události dojde, a Putinova administrativa se již velmi dlouho (a velmi otevřeně) tímto narativem řídí (Laruelle 2020, 41; Thom 2021, 177-178). Ruský odpor k liberální demokracii má svůj přesah i do územní problematiky. Každé moderní období Ruska které charakterizujeme pokusem o demokratickou transformaci (Karenského vláda, vznik Ruské federace) je spojováno i s územní ztrátou (a tedy i ztrátou mezinárodní prestiže a statusu). Jedná se tedy o další z důvodů, proč je na liberální demokracii v Rusku nahlíženo extrémně negativně, jako na systém který potlačuje státní moc Ruska, a nedovoluje mu dosáhnout jeho „skutečného potenciálu“ (Vitols 2022, 147, 149).

Konfliktní narativy a neustálý pocit ohrožení jsou téměř konstitutivním faktorem ruského světónázoru, a vychází z nich potřeba vyhledávat, pojmenovávat a eliminovat všechny nepřátele Ruské federace. Mobilizace proti vnějšímu i vnitřnímu ohrožení ruského státu a národa je „univerzálním receptem“ putinovské politické strategie (stejně tak jako fašistické, a obecně extremistické či totalitní) (Arendt 1996, Langdon a Tismaneanu 2020, Thom 2021, 148), i ruské ideologie jako takové. Nenávist vůči reálným či představovaným nepřítelům Federace z vnějšku (kolektivní Západ, Ukrajina, Baltské a Kavkazské státy, Polsko) či zevnitř (liberální demokraté, etnické, náboženské či sexuální menšiny) pohání *ruskou ideji* směrem vpřed (Vitols 2022, 86). Hledání, pojmenovávání a démonizace různých nepřátel ruského národa a kultury je rostoucím společenským trendem přesahujícím politický rámec až do akademické, populární či umělecké sféry. Tato celospolečenská snaha je součástí „konfabulace ruského světónázoru“ – propagandou ovlivněného procesu přijímání falešných, nepravdivých zpráv a faktů, které však většinová populace vnímá jako naprosto reálné. Dezinformační proces je tak kompletně přejatý jako nový celospolečenský úzus, namísto jeho setrvání v určité uzavřené části nespokojeného lidu. Snaha o potlačení nepřátel Ruska (ať už je takto označen kdokoliv) se tak stává dobrovolnou, masovou činností (Laqueur 2016, 151, 155, 157). Na každý opoziční či kritický názor tak může být nahlíženo jako na „extremistický“, nebezpečný a destruktivní trend pro ruskou národní jednotu, a podle toho s ním může být nakládáno. Liberální demokraté jsou označováni jako „pátá kolona“, proti které je potřeba bránit národní identitu (Shevtsova 2003, Sakwa 2020, 26). Nepřátelé Ruska, které režim pomáhá označovat, slouží jako nástroj pro zachování umělé národní soudržnosti, jednoty a mobilizačního potenciálu. Státní propagandistickou mašinerií či

lokální správou označení „Jiní“ se pak stávají vyvrheli, jsou vyjmuti ze společnosti a přicházejí (defacto, místy i de iure) o status občanů a členů národní komunity. Pozbývají tak jakkoliv minimální ochrany státu, a jsou vydáni napospas násilí ze strany represivních složek, ale i běžných občanů. Nejčastěji bývají takto „označováni“ příslušníci etnických, náboženských či sexuálních menšin a členové politické opozice, faktem však zůstává že před ostrakizací není chráněn nikdo. Zachovávání společenského strachu z vyloučení paradoxně podmiňuje a eskaluje společenské nepřátelství a násilné projevy vůči „Jiným“. Státní represe se tak automaticky doplňuje společenskou „sebe-represí“ (Langdon a Tismaneanu 2020, 138).

Ideologie obležené tvrze, vnímání permanentního ohrožení ruské státnosti zvenčí, je široce rozšířené skrz ruskou společnost, a formuje nejen lidový světonázor, ale také domácí a mezinárodní politiku. Projevuje se centralizací a homogenizací státu, který mají sloužit jako obranný mechanismus proti „ohrožení ze všech stran“, proti „progresivismu a globalizaci“ které pronikají do hlavního města („obležená Moskva“), ale zejména proti agresivnímu Západu, který symbolizuje především NATO. Vnitřní zranitelnost ruského režimu je pak v zahraniční politice kompenzována útočností, vybičovanou pocitem nebezpečí. Ta ovšem pouze posiluje psychózu ohrožení, která pak v tomto uzavřeném cyklu konfrontačních narativů může směřovat pouze k agresivní mezinárodní politice, spíše než k vyjednávání či de-eskalaci. Konstitutivním charakterem současného Ruska v systému mezinárodních vztahů je tak dnes faktor životního ohrožení, které musí Rusko bezpodmínečně představovat svým nepřátelům. Takovým způsobem „totálně vnímané“ hrozby ovšem hrozí „totální ničivou reakcí“ – veškeré reálné hrozby čelí riziku zkreslení a nadnesení jejich vážnosti, což pouze přispívá k eskalačním tendencím. Příkladem může být sovětský, současnou ruskou administrativou přejatý narativ, dle kterého jsou všichni „nepřátelé Ruska“ dávání na roveň nacistům (jejichž porážka Sovětským Svazem v druhé světové válce je významnou součástí národní identity). Proto je ruskými elitami a propagandou preferován narativ totálního zničení všech nepřátel Ruska (Motyl 2016, Thom 2021, 25, 85, 117, 195, 201-202).

Demografická krize je dlouhodobým problémem Ruska, a jako taková je v centru pozornosti kremelské administrativy. Řada katastrof, jmenovitě světové a občanské války, hladomory, politické a etnické čistky, nepříznivě ovlivnila populační růst Sovětského Svazu. Po jeho rozpadu se počet obyvatel ještě rapidněji snížil, zejména skrze emigraci a vysokému počtu etnických Rusů žijících mimo Rusko. V 90. letech se, jako reakce na socio-ekonomickou krizi (viz. výše), ještě prohloubil pokles porodnosti a emigrace do zahraničí (Laqueur 2016,

194-195). Oblasti na periferii Federace pocítují demografickou krizi nejhůře. Dálný Východ ztratil od roku 1990 přes 22% populace (a čelí migraci z Číny, která bývá popisována jako „žlutá hrozba“). V severním Rusku rapidně mizí rurální osídlení, a s ním klesá podíl obdělávané půdy – téměř každá čtvrtá vesnice má méně než deset obyvatel, a množství zemědělské půdy tak kleslo až o třetinu. Po vypuknutí války na Ukrajině také tyto periferní oblasti neúměrně zasáhla mobilizace, prohlubující jejich vylidnění (Laruelle 2020, 37-38; Zavadskaya 2023). Putinova administrativa se krizi snaží odvrátit jak pro-natalistickou politikou (podporou rodin či omezováním ženské tělesné autonomie), tak reintegrací etnických Rusů zpět na území Ruska, (nucenou) distribucí ruského občanství na okupovaných území východní Ukrajiny, či genocidní deportací dětí a mladistvých určených k „převýchově“ a adopci (Sakwa 2020, 80; Zavadskaya 2024).

Víra v krizi je v ruské společnosti všudypřítomná. Ať už se jedná o frustrace z *ekonomické krize*, dlouhodobě likvidující životní jistoty většinové populace, frustraci ze ztráty imperiální identity symbolizovanou *Bělověžskou frustrací*, či *demografickou krizi*, představující reálné ohrožení ruského národa do budoucna, Putinismus vždy těžil z krizových narativů. Mobilizace proti *nepřátelům národa* spojená s ideologií obležené tvrze je jedním z nejdůležitějších legitimizačních nástrojů režimu

Pokud vnímáme víru v krizi jako jeden z přílehlých konceptů fašistické ideologie, pak musíme v rámci Putinismu posunout význam tohoto aspektu až k ideologickému středu, neboť se jedná o jeden z nejsilnějších konstitutivních znaků současného ruského státu a ideologie.

2.2.4. Populistický paternalismus ruské elity

Populistické taktiky politické demagogie, krizových narativů, charismatické vůdčí osoby a rozdělení společnosti se v ruské politice objevily paralelně s nástupem demokratizačních procesů po rozpadu SSSR, a byly jednou z mnoha příčin jejich selhání. Efektivita těchto přístupů v období závažné socio-ekonomicko-politické krize 90. let (viz. výše) znamenala, že populismus se pevně usadil v ruském politickém mainstreamu. Rozdíly mezi pravým (Liberálně demokratická strana Ruska, Jednotné Rusko) a levým populismem (Komunistická strana Ruska) se stírají – pro obě strany jsou stěžejní „morálně čistý“ ruský lid a západem zkorumpované elity (představující „domácí“ oligarchy, či „západní nepřátele“). Manipulace veřejnosti a ovlivňování voleb skrze politické marketéry, či

demagogie v Dumě, formují ruskou politickou scénu již od 90. let (Holzer 2004, Laqueur 2016, 22; Sakwa 2020, 13; Thom 2021). Paternalistický etatismus, tedy upřednostňování národní entity před individuem, spojené s populistickým pragmatismem, nacionálně-sociálními ekonomickými opatřeními a anti-západní rétorikou, společně s klientelistickým elitářstvím, udržujícím rigidní paralelní struktury ruské společnosti v závislém postavení na mocenské vertikále, jsou zásadními charakteristikami ruského politického systému. Nacionalistický diskurz je snadno využíván ke společenské mobilizaci (viz. *Ultranacionalismus*) (Holzer 2004, 71, 185; Sakwa 2020, 22). Politická státostrana putinovského režimu, Jednotné Rusko (dříve Jednota, známá také jako *Medvedi*) splňuje velkou většinu charakteristik populistické „catch-all“ prezidentské strany. Zformovala se ad-hoc, bez propracovaného programu či ideologie – jediným cílem bylo získat pro stranu vliv v Dumě a pro Putina prezidentské křeslo, cílem, kterého velmi úspěšně dosáhla. Je složená z absolutně loajálních členů (s klíčovým členstvím stranických elit ale s malým významem individuálního členství, i přes to, že je nejpočetnější v zemi). Využívá klasický aktivistický a demagogický politický styl (důvěru a jistotu v politického Vůdce, negativní kampaň proti starým elitám, machistickou rétoriku, „bezpečí a ochranu“ ruského lidu proti chaosu, paternalistický etatismus, nacionalismus, sociální jistoty, pošpiňovací kampaň za pomoci státních médií, a politický nátlak) (Shevtsova 2003, Holzer 2004, 88, 174, 177; Sakwa 2020, Thom 2021, 25). S podporou prezidenta Putina dodnes drží výraznou většinu ve Státní Dumě, Federální radě i v počtu gubernátorů či ministrů.

Politické a ekonomické elity Ruské federace (tyto kategorie jsou téměř synonymní) prošly v posledních 30 letech výraznou proměnou. Stará gorbačovská nomenklatura, složená ze stranických aparátčků, čelila po rozpadu SSSR nesmírnému tlaku na přizpůsobení se novým podmínkám a zachováním materiálních zdrojů Strany v rukách informovaného členstva. Ekonomická privatizace zároveň napomohla tvorbě nových elit, často s kriminálním pozadím, které daly vzniknout třídě oligarchů, ovládajících výraznou část ruské strategické ekonomiky (například energetické zdroje, média apod.) (viz. Ekonomická krize, *Kořeny paranoi ruského národa*). Jelcinovská transformace elit z nomenklatury k oligarchům byla doplněna putinovským vzestupem *siloviků* – silových ministerstev, ozbrojených složek a bezpečnostních agentur. Vznikla tak unikátní pozice tajných, policejních elit, majících značný podíl na politické moci (Laqueur 2016, 79; Thom 2021). Střídání jelcinovských a putinovských elit provázelo znárodnění médií (hlavně televize), boj proti korupci, což byla za Jelcina všudypřítomná a téměř neregulovaná aktivita, zatímco za Putina se transformovala

v privilegium „vnitřního kruhu“, a vynucování „dobrovolné“ podpory režimu – tyto činnosti přispěli k nesmírné počáteční popularitě Putina mezi širokou veřejností (Shevtsova 2003, Laqueur 2016, 82-83). Pouze velmi malá část oligarchické třídy 90. let si udržela svůj vliv, zejména se jednalo o ty, kteří byli ekonomicky přímo napojeni na prezidenta, finančně podporovali jeho režim, či byli přímo dosazeni Kremlem do vedoucích pozic státních podniků. Nejznámějšími „oběťmi“ Putinova „honu na oligarchy“ se stali například ropný magnát Michail Chodorovskij, který strávil 10 let za mřížemi a následně byl donucen k emigraci, či Boris Berezovskij, ve své době jeden z nejbohatších a nejvlivnějších Rusů, mající velký podíl na dosazení Vladimira Putina na pozici prezidenta. Ztráta vlivu ho však donutila obrátit se proti Kremlu, za což byl vyhnán do exilu, kde spáchal sebevraždu. I „věrní“ oligarchové však byli zbaveni politického vlivu, který by mohl ohrozit pozici prezidenta. Ten byl delegován *silovikům* a „vnitřnímu kruhu“, který má Putinovu absolutní důvěru (Laqueur 2016, 79, 85, 165).

Putinova mocenská základna v prostředí tajných služeb SSSR a Ruské federace (viz. *Putinův nástup k moci a radikalizace jeho režimu*) znamenala, že geneze nových putinovských elit byla nutně navázaná na loajální členstvo FSB. Tajné služby se stali „novou šlechtou“ (viz. *Opričnina, Koncepty ruského státu a milníky nesvobody jeho dějin*), elitou společnosti, která působí jako páteř režimu výměnou za téměř neomezený výkon moci bez reálného systému brzd a protiváh. Má se jednat o novou, „nezkorumpovanou“ elitu vedenou idealismem a vírou ve správnost tezí Putinismu, nikoliv pouze honbou za co největším ziskem. S tím související rehabilitace sovětských tajných služeb (jako např. Čeka, NKVD, KGB) přerůstá v „kult orgánů státní bezpečnosti“, personifikujících obávanou, ale i obdivovanou státní moc, který má i svůj vlastní státní svátek, Den pracovníků bezpečnostních orgánů (neoficiálně Den Čekistů), oslavovaný každoročně 20. prosince, a to i s patronátem pravoslavné církve (Laqueur 2016, 96, 103; Thom 2021, 74, 103-104).

Ruská elita v rámci mocenské vertikály je tedy složená ze zmiňovaných *siloviků*, důstojnického sboru bezpečnostních a tajných služeb, policie a armády, vedení vojensko-průmyslového komplexu, mající zvláštní postavení v rámci oligarchické elity, vysokého vedení loajální státní byrokracie a lokální správy (třída technokratů) a z hlav ruské pravoslavné církve. Tyto elity v rámci vertikály soupeří mezi s sebou o přímý či nepřímý vliv na politické a ekonomické fungování Federace, a zejména o přístup k Putinovi (více viz. *Ruský stát, Vůdce a válka*). Společenské elity nepodílející se přímo na vytváření domácí a zahraniční politiky tvoří představitelé státních médií (propagandisté, váleční korespondenti,

apod.) rozšiřující kremelský narativ do společnosti, členové akademické a umělecké obce (dodávající loajální intelektuální národní elitu) či celebrity spolupracující s Kremlem (viz. například popový zpěvák *Shaman*). Tyto elity se podílejí na udržování ideologické základy režimu, a na jejím propojení, ukotvení a přijmutí v rámci lidových mas. Každé stratum ruských elit je v určité míře závislé na mocenské vertikále – přežití režimu je synonymní s jejich přežitím (obrazně či doslova) a udržením vlivu a ekonomických jistot. Od těchto společenských tříd tak nelze očekávat nic než naprostou podporu Putinismu (alespoň do té doby, kdy bude Putin na jeho vrcholu) (Fedorov 2017, 8-11; Thom 2021, 101-132).

Ani postavení v rámci ruských politických, ekonomických či společenských elit však nezaručuje bezpečnost. Proces „nacionalizace“ v průběhu otužování režimní moci znamenal silné zásahy do způsobu života vyšší společenské třídy a její izolaci. Režim zabraňoval „přílišné globalizovanosti“ svých elit například nuceným hlasováním pro autoritářské zákony v Dumě, či „dobrovolnou“ finanční podporou mezinárodně nepopulárních kroků Kremlu. Tímto způsobem se ruské elity postupně dostávaly na západní sankční seznamy, limitující jejich (zejména obchodní) činnost mimo Rusko, a svazující jejich existenci s režimem, na kterém se stali plně závislími. Po roce 2014 se „zaklekávání“ a čistky rozšířily a zasáhly kromě státní správy a ekonomických elit i představitele silových ministerstev (do té doby nedotknutelných), členy vlády či gubernátory. Signál byl jasný – po anexi Krymu a rozpoutání války na Donbase (2014) dal Putin najevo, že vyžaduje naprostou věrnost a disciplínu od všech vrstev společnosti, a že je více než ochoten ztrestat odpadlíky, kteří se plně nepostaví za jeho rozhodnutí. Okruh věrných kolem prezidenta se zúžil, rostla nejistota – nikdo si již nemohl být jistý svým postavením či vlivem. Výběr obětí byl nahodilý, aby se ještě prohloubil zstrašovací účinek, a pocity nedůvěry v řadách politických elit (Thom 2021, 121, 128-129). Po roce 2022 se čistky ještě rozšířily, a to až k jádru putinovské elity, důstojníkům armády a FSB, a to za jejich neúspěchy při invazi na Ukrajinu. Tímto způsobem vyvrcholila geneze naprosto loajálních putinovských elit, bezvýhradně sloužících režimu.

Populismus ruských elit charakterizujeme zejména *paternalismem*, který je rovněž spojený s klientelismem a etatismem. Anti-politika prezidentské strany Jednotné Rusko využívá *demagogickou* rétoriku a hypermaskulinitu. Téměř přesně podle fašistického úzu probíhala transformace starých, zkorumpovaných elit, proti kterým se putinovské hnutí vymezovalo, *elitami novými*, zejména z prostředí silových mocenských struktur. Tyto elity mají symbolizovat ty nejlepší vlastnosti ruského státu, a působí jako jeho ochránci.

2.2.5. Ruský stát, Vůdce a válka

Militarismus, ozbrojený konflikt a mezinárodní agrese stály za vznikem fenoménu Putinismu (viz. výše) a souběžně s radikalizací ruského režimu postupně nahrazovaly všechny ostatní aspekty jako stěžejní a centrální koncept ruské vnitřní i mezinárodní politiky, nástroj revitalizace režimu, posílení pozic jeho vedení a prostředek mobilizace obyvatelstva (Mitrofanov 2023, 55). Jako nejdůležitější v genezi Putinismu vystupují zejména konflikt v Čechensku (1999), který, skrze manipulativní a sekuritizační rétoriku umožnil Putinovi vystoupat na vrchol moci a upevnit své postavení, a dále válka na Ukrajině (2014, 2022), poslední snaha Kremlu o revizi mezinárodního práva a expanzi ruského impéria směrem na západ. Obě války mají mnoho společných aspektů – zahájení konfliktu mimo legální procedury, porušování mezinárodního práva a zejména nerozlišování civilních a vojenských cílů (Shevtsova 2003, Langdon a Tismaneanu 2020, Thom 2021, Zavadskaya 2023, 2024). Putinovský režim dlouhodobě stavěl obnovu a posílení ozbrojených složek mezi své priority, a to v rámci deklarovaného cíle „obnovy imperiální identity“ Ruska. Výsledkem jsou jak každoroční enormní výdaje na obranu, tak extrémně militarizovaná společnost. Příslušníků vojensky organizovaných sil (Armáda, FSB, Národní garda, apod.) je téměř stejný počet, jaký měla sovětská armáda na přelomu 80 a 90. let, a to i přesto, že populace Ruské federace je poloviční. Je očividné, že režim stále více závisí na ozbrojených složkách, které mají udržet jeho pozici jak na domácí půdě, tak silou prosadit „nový světový řád“ na mezinárodním poli (Thom 2021, 131). Jak prezident Putin prohlásil na půdě Federálního shromáždění, veteráni „speciální vojenské operace“ se musí stát „novou elitou Ruské federace“ a pomáhat při budování nového režimu (Kirillova 2024).

Mimo běžné armádní složky vznikla roku 2016 i jednotka osobních „Putinových pretoriánů“, Národní garda (*Rosgvardia*). Stojí mimo armádní velení (vznikla jako náhrada ozbrojených složek ministerstva vnitra) a pohltila bezpečnostní složky jako OMON či SOBR (vojenská policie a jednotky speciálního nasazení). Funguje pod přímým velením prezidenta, a disponuje 350 tisíci členy (údaje před rokem 2022), kteří mají bezprecedentní vynucovací potenciál – mohou například bez výzvy pálit do civilistů. Jedná se tak o „poslední linii obrany“ putinovského režimu (Sakwa 2020, 166; Thom 2021, 131), a jako taková je hluboce respektovaná, a náleží jí i vlastní státní svátek (27. března). Anexe Krymu a válka na Donbase „sakralizovaly“ ruský expanzionismus a imperialismus v ruské společnosti, a upevnila postavení Putina jako národního vůdce (Laruelle 2020, 204-207). Její vyvrcholení během invaze roku 2022 pouze potvrdilo stěžejní postavení a vliv těch nejradiálnějších

siloviků, ideologů a aktivistů ve společensko-politickém diskurzu. Tito *yastreby* ruské politiky, mající nyní exkluzivní přístup k prezidentovi, jistí pokračující radikalizaci a fašizaci Ruské federace. Agresivita v zahraničí se projevuje i nevojensky – vedením hybridní, kybernetické a dezinformační války, a také podporou krajně-pravicových, extrémistických a anti-systémových politických stran, hnutí a individuů v USA a Evropě (Thom 2021, 215-216).

Imperiální ambice ruské geopolitiky jsou založené zejména na ideologii eurasianismu (Eurasianismus, viz. *Dekadence a znovuzrození ruského národa*). Představují snahu o vytvoření „velmocenské politické teorie“, založené na iracionálním a mytologizovaném výkladu dějinného vývoje, která nahradí současné světové uspořádání definované hegemonií USA „Novým řádem“, postaveným na ruském disrespektu k národní suverenitě, mezinárodnímu právu, integritě a neměnnosti hranic a zejména revanšismu a revizionismu, který žene ruskou mezinárodní politiku vpřed (Laqueur 2016, 149-151; Thom 2021, 201). Všudypřítomná „touha po expanzi“ živí *ruskou ideji* a proměnila se ve společensky přijímanou samozřejmost (*doxa*) (Laruelle 2020, 38; Vitols 2022, 103), projevující se i v populární literatuře, a to například románem *Třetí říše* (sic!), jehož autor, mající blízko k Putinovi, popisuje budoucnost ve které Rusko ovládne většinu světa (Michail Jurjev [*Tretya Imperiya*] 2006, cit.: Laqueur 2016). Agresivní expanzionismus je „konstitutivním znakem“ Putinismu. Militaristický šovinismus, ultranacionalismus a revizionismus, trendy, které režim úspěšně integroval do většinové ruské populace, a spojil je s národním charakterem Federace, pomáhají s objasněním široké podpory pro agresivní mezinárodní politiku a „otužování“ režimu, a to i bez hmatatelného materiálního přínosu pro širokou populaci. Národní hrdost a imperiální charakter státu se staly důležitějšími faktory než osobní svoboda a finanční jistoty (Langdon a Tismaneanu 2020, 4-9). Narativy o „Rusku bez hranic“ se tak stávají stěžejní charakteristikou pro-kremelské propagandy, jak utvrzuje jeden z jejich čelních představitelů : „Zapomeňte na neměnnost hranic...jejich posouvání je nejenom možné, ale i nezbytné!“ (Alexandr Prochanov, cit.: Thom 2021, 175). Národní velikost je v ruském případě nevyhnutelně spojená s fyzickou velikostí ruského území. Geografický determinismus ruského imperialismu vychází z historie formování státu, jehož expanze na východ z něj učinila nejrozlehlejší pozemní impérium své doby (viz. *Koncepty ruského státu a milníky nesvobody jeho dějin*). Vychází z něj také disrespekt ke „geograficky malým“ státům, které v rámci tohoto narativu nemohou hrát v mezinárodním systému žádnou roli : „Když mluvíme o významném státě...velikost je rozhodující, bez ní nejde

mluvit o žádném vlivu, žádném významu“ (Vladimir Putin 2009, u příležitosti znovuotevření Ruské geografické společnosti, cit.: Laruelle 2020).

Monopol na násilí, vlastní každému státu, se v rámci ruské historie vždy manifestoval do těch nejextrémnějších podob. Samotné počátky ruské státnosti jsou definované Opričninou (viz. *Koncepty ruského státu a milníky nesvobody jeho dějin*), na kterou dále navazovali mnohé další instituce – *Ochranka* cara Alexandra II., bolševická Čeka, NKVD či KGB, a současná FSB či *Rosgvardia*. Funkce se však nikdy nezměnila, stejně tak jako násilné prostředky jejího výkonu (Laqueur 2016, Langdon a Tismaneanu 2020, Mitrofanov 2023). Současná „čekistická kultura“ Ruské federace má své kořeny v samých začátcích nástupnického státu, kdy mezi lety 1991-1999 bývalí agenti KGB postupně nahrazovali oficiální mocenské struktury vlastní alternativní sítí propojenou s organizovaným zločinem (například v Petrohradě, kde měl svoji kliku začínající Putin). Paralelně probíhala infiltrace ekonomické sféry, jako zdroje financí pro destabilizaci jelcinovského režimu skrze umělé navyšování kriminality, eskalaci etnických konfliktů na Kavkaze a Dálném Východě či antidemokratickou mediální kampaň (Thom 2021, Litviněnko et. al. 2022, 27-28). Jako výsledek tohoto procesu několik militarizovaných bezpečnostních agentur se širokými pravomocemi až autonomií (stěžejní roli má zejména FSB) v současnosti využívají svého vlivu v socioekonomických strukturách, politických strukturách (kde obcházejí či nahrazují legální instituce) a v armádě (kde přispívají k militarizaci policy-makingu v zahraničně-politických otázkách) (Sakwa 2020, 169-170). FSB a další státní bezpečnostní agentury mají de facto neomezené a nekontrolovatelné pole působnosti, jejich struktury a personální zdroje pronikly prakticky do každé vrstvy společnosti uvnitř federace (Litviněnko et. al. 2022, 26), a jsou důležitou součástí mocenské vertikály. Vazby mezi silovíky, byrokracií a organizovanými zločineckými skupinami tak bývá často téměř nemožné rozplést (Thom 2021, 25). Možnost téměř nekontrolovaně nakládat s mocí vede k systému *Ježovštiny* – nepostižitelným a nenapravitelným projevům policejní brutality (termín vznikl podle velitele NKVD během stalinských čistek). Policie se stala nedotknutelnou, až 80% stížností na policejní násilí je smeteno ze stolu dříve, než se s nimi orgány státní prokuratury vůbec mohou zabývat (a mnoho případů nebývá nahlášeno vůbec) (Mitrofanov 2023, 34-49). Státní násilí nabývá v putinovském Rusku lehce odlišné podoby, než násilí stalinské. Na rozdíl od Velké Čistky, během níž probíhaly zatýkaní a deportace téměř vždy uprostřed noci, což vytvářelo efekt, že nepřátelé režimu mizí beze stopy sovětskému lidu z očí, v současnosti jsou projevy násilí bezpečnostních složek veřejné, neskrývané a okázalé. Zprávy o

policejním násilím, či mučení ve věznicích, které probíhá téměř v každém ruském regionu na pravidelné bázi, se dostávají i do státních médií, bez intervencí cenzurního úřadu *Roskomnadzor*, a to i přesto že jsou technicky vzato ilegální. Stát tak dává najevo impotenci a ohebnost ústavního režimu (Mitrofanov 2023, 80-86). I přes atmosféru strachu, kterou tento systém vytváří, do většinové společnosti prostupuje „kult hrubé síly“ ruských elit, a projevy agrese a násilí se tak společensky normalizují (Thom 2021, 73).

Koncept mocenské vertikály popisuje, jak se systém *gosudarstvennosti* navenek manifestuje ve společenských vazbách a politice Ruské federace. Značná část západních autorů zdůrazňuje dominantní postavení prezidenta, na kterém je závislý zbytek exekutivy. Legislativa a soudnictví jsou obcházeny, jejich role při tvorbě rozhodnutí je nedůležitá a jejich nezávislost potlačena. Mají jinou funkci, a tou je udržování fasády dělení moci navenek, reprezentaci státních institucí pro ruské občany a neochvějnou podporu režimu dovnitř (Shevtsova 2003, Laqueur 2016, 163; Thom 2021, 88). Deklarované federální uspořádání Ruska je pouhou iluzí – již na počátku prvního prezidentského období odstartoval Putin centralizační snahy a postupně likvidoval nezávislost federálních institucí (viz. *Putinův nástup k moci a radikalizace jeho režimu*). Blíže k realitě je silně centralizovaný stát, užívající své periferní oblasti pouze jako vykořisťované kolonie dodávající do centra suroviny, bez naděje na spravedlivou vládu či podíl z ekonomického bohatství vlastního regionu (Shevtsova 2003, Thom 2021, 85). Stav neustálého rozšiřování dosahu státní autority a moci souvisí s mentalitou obležené tvrze – Rusko je obklopeno nepřáteli usilujícími o jeho zničení, musí se tedy (fyzicky i symbolicky) oddělit od Západu a dalších nepřátel, semknout se proti nim, a zejména kontrolovat všechny materiální i lidské zdroje (Langdon a Tismaneanu 2020, 122), (viz. *Kořeny paranoi ruského národa*). Většina společenských institucí v Rusku vychází z mocenské vertikály, bez ohledu na to, jestli jsou primárně politické (např. politické strany, obchodní a pracovní unie) či nikoliv (např. mládežnické organizace, akademická, umělecká a literární sféra, média a tisk). Existují pouze s povolením a dohledem Kremlu, či jsou jím přímo řízeny a spravovány, čímž je zajištěna komplexní systémová kontrola většiny aspektů společenského života v Rusku (Shevtsova 2003, Langdon a Tismaneanu 2020, 14).

Mocenská vertikála tak personalizuje veškerou státní moc do osoby prezidenta Putina, a vytváří dojem striktního pyramidového schématu, kde je každá „mocenská vrstva“ zřetelně patrná a má jasně vymezené pravomoci a místo ve státní hierarchii. Realita Ruské federace je však odlišná, se složitější (a chaotičtější) strukturou vzájemně provázaných a rivalských

mocenských center. Mnoho z nich následuje takzvaný „konspirační systém“ elit (viz. Arendt 1996) a zůstává běžnému občanu Ruska skrytá. Na popředí stojí zejména Putinův „vnitřní kruh“, alternativní mocenská skupina (známá také jako „nové byro“) nezávislá na státních institucích, složená z prezidentových nejvěrnějších spolupracovníků, důvěrníků a poradců (Laqueur 2016, 100; Thom 2021, 101). Kreml tak funguje spíše jako „konglomerát vlivových skupin“, soupeřících o přístup k ekonomickým zdrojům a prezidentu Putinovi jako takovému. Tyto skupiny mají vlastní, decentralizované agendy, a postupují nahodile, improvizovaně a často v přímém rozporu s ostatními, což udržuje konfliktní atmosféru (Laruelle 2020). Neustálá smířčí přítomnost prezidenta je potřebná k zachování relativně poklidné soutěže zájmových skupin – bez ní by se stala destruktivní a rychle by rozložila státní struktury, podobně jako za Jelcinovi administrativy. Prezident má (místo vše-kontrolujícího diktátora), spíše funkci arbitra redistribuce příjmů státu z prodeje energetických surovin. Vzájemná nenávist mocenských skupin spojená se sdílenou potřebou podílet se na této redistribuci udržuje Putina pevně u moci, a činí ho nenahraditelným – stále přítomný konflikt mocenských struktur vyžaduje neustálé prezidentské intervence, a bez nich hrozí propad do anarchického chaosu. Putinem deklarované pravomoci jsou často vágní, či se překrývají s paralelními (rivalskými) institucemi. To zajišťuje, že žádný individuál, vlivová skupina či státní agentura nebudou příliš mocní, a nestanou se tak hrozbou celému systému. Zřetelně polykratický systém (viz. Polykratické zřízení, *Fašistický stát*) tak v Rusku funguje jako alternativa k ústavnímu systému brzd a protiváh, který je nefunkční. Paralelní struktury moci také rozměňují politickou zodpovědnost vedení, za neúspěchy vždy platí někdo jiný. Pozice prezidenta tak zůstává nedotčená, pevně usazená nad sociálně-darwinistickým systémem silnějšího ovládajícího slabé (Shevtsova 2003, Thom 2021, 42, 101, 130).

Postava Vůdce jako všemocné figury, která je postavená nad zákonem a představuje samotný stát (*gosudarstvennost'*), je jedním z fundamentálních principů ruské státnosti přes který se Rusko nikdy nepřeneslo – stále se jedná o nejvýznamnější pilíř ruského státu (Solženicyn 1999, Fedorov 2017, 24). Putin, zosobňující vůdce ruského lidu, je nedotknutelný – veškerá kritika, vymezování se či nesouhlas s prezidentem jsou vnímané jako útok na samotný stát. Podobné trendy jsou tedy potlačovány jak všudypřítomnou cenzurou, tak velmi rozšířenou sebe-cenzurou, která přišla zejména po monopolizaci médií. Lidé rozumějí potřebám režimu a přejímají je za své, tímto způsobem se pak vytváří neformální komunikační úzus udržující kult vůdce v chodu (Shevtsova 2003). Putin vystupuje jako personifikace ruského národa,

státu a ideologie, zároveň je však pouhým produktem ruské historie a společenských trendů 90. let. Jeho ideologické zaměření je identické s ideologií Kremlu, ruského státu i ruského lidu, jeho úspěchy či neúspěchy jsou předmětem národních oslav nebo, méně často, truchlení. Mediální propaganda zesiluje a umocňuje propojenost a vzájemnou závislost ruského vůdce a jeho poddaných. Putin se nechopil moci proti vůli ruského lidu – fenomén Putinismu vznikl ze společenského odporu vůči liberální demokracii, touze po pevné vládě a imperiální, velmocenské identitě. Lidovou podporu mu zajišťuje populistické naplňování masové touhy po národní velikosti. Tyto aspekty ruské společnosti byly mobilizovány, sjednoceny a využity populistickým a paternalistickým ultranacionalismem který vynesl Putina k moci, a to s masovým společenským souhlasem (Langdon a Tismaneanu 2020, 113, 225).

Osoba prezidenta je představovaná jako ideální hyper-maskulinní, paternalistický Vůdce (se silnou paralelou k italskému fašistickému principu *machismo*, kterým proslul Mussolini, viz. Nolte 1999). Putin má být všudypřítomný, aktivně se podílející na chodu státu, rázný a rozhodný (Motyl 2016). Utváří se kolem něj kult vůdce ne-nepodobný tomu stalinskému, ovšem upravený a modernizovaný po potřeby 21. století („Putinománie“). Od běžných projevů úcty k hlavě státu, jako je vyvěšování jeho portrétu ve školách, státních kancelářích a armádních základnách, pokročily trendy Putinismu k zavedení stále žijícího a úřadujícího státníka do školních osnov a učebnic (jako velkou a významnou postavu moderní ruské historie), až k pojmenovávání speciálních míst, podniků a produktů po Putinovi. Každý Rus si tak může pořídit „putinovské“ sladkosti, kaviár, alkohol či dokonce oblečení. Národní „fetišizace“ prezidenta je prezentována v médiích, kde se věnuje umění, outdoorovým aktivitám, bojovým sportům či armádní technice (Shevtsova 2003, Laqueur 2016, Langdon a Tismaneanu 2020). Putin je „všude, je všechno, absolutní, nenahraditelný“ (Dugin, cit.: Langdon a Tismaneanu 2020, 94), stal se „manželem (ruské společnosti)...starající se o ní s láskou, poskytující ochranu a práci“ (Vasilij Yakemenko, ředitel Ruské agentury mládeže, cit.: Langdon a Tismaneanu 2020, 69). Jeho popularita je konzistentně vysoká, po roce 1999 nikdy neklesla pod 50%, přičemž její vrcholy (kolem 85-89%) nastaly po invazi na Krym (2014) a na východní Ukrajinu (2022) (viz. Levada Centrum, cit.: Statista Research Department 2024), a to u většiny společenských či demografických tříd.

Mladá Garda je označení pro mladistvé (cca do 25 let), kteří celý svůj život prožili s Putinem v čele země (za předpokladu marginálního rozdílu mezi jeho premiéřskou a prezidentskou funkcí), a obdivují ho jako Vůdce, přičemž o ostatní politiky nejeví zájem, či jsou jim spíše

nesympatičtí. V této generaci byl dlouho zastoupený konformismus, který se ovšem, souběžně se samotným Putinismem, transformuje v radikalismus. Je nacionalistická, ale zároveň apatická a anomická – roste v ní sebevražednost (Laqueur 2016, 319). Režim se je proto snaží organizovat v rámci mládežnických organizací, aby jejich nacionalismus a radikalismus disciplinoval a usměrnil k neochvějně podpoře režimu, a vychoval tak nové bojovníky a elity. Jednou z předních byla po dlouhou dobu mládežnická frakce strany Jednotné Rusko, *Naši*, soustředící se zejména na mobilizační akce politické podpory, ovšem také organizovaná na principu polovojenské záškodnické organizace. *Naši* byli politicky proškolení k nenávisti k Západu či Ukrajině, a účastnili se například obtěžování či vandalských útoků na rezidence zahraničních diplomatů (Thom 2021, 218). Jako další můžeme uvést Eurasijské hnutí mládeže Alexandra Dugina, taktéž organizované polovojensky, na principu neo-urasianismu, nenávisti k Ukrajině a kultu násilí. Tato organizace vedla hybridní operace proti ukrajinskému státu ve formě kyber-útoků, vandalizace kulturních center, ničení státních symbolů či vyzývání k povstání a občanské válce (Laruelle 2020, 113-114). Mezi další z mnoha agresivních mládežnických uskupení, povětšinou financovaných Kremlem, vojensky organizovaných a udržujících kult Putinismu, můžeme uvést například *Místní*, Network, Mladou gardu Jediné Rusi, či část Ruského imperiálního hnutí (Langdon a Tismaneanu 2020, 157; Thom 2021, 217-218).

Revitalizační potenciál války je důležitým definičním aspektem putinovského Ruska, využívajícího válečný konflikt jako nástroj mobilizace militarizované společnosti. V návaznosti na normalizaci a estetizaci mezinárodní agrese probíhá v ruské společnosti transformace v systém Ježovštiny, vyjadřující toleranci k všudypřítomnému *státnímu násilí* a *kultu hrubé síly* ruských elit. Teorie *ruské geopolitiky*, charakterizované imperialismem, expanzionismem a geografickým determinismem, je pouze logickým důsledkem převzetí války jako ústředního konceptu ruského státu. *Mocenská vertikála* je konceptem vyjadřujícím dominanci exekutivy a prezidenta ve všech sférách veřejného života v Rusku. *Polykratický systém* však ukazuje na systém sociálního darwinismu mezi ruskými elitami, jehož arbitrem je prezident Putin, kolem kterého je budován *kult Vůdce*. Prezident je představován jako personifikace ruského národa, všudypřítomný ve veřejném prostoru. Putinománie zasahuje i mládež, která je v rámci mocenské vertikály organizovaná do mládežnických spolků, majících za cíl její výcvik a radikalizaci. Tyto aspekty výrazně přibližují ruský stát ideálnímu typu fašistického státu definovaného první částí práce.

2.3. Další strukturální předpoklady pro fašistický stát v současném Rusku

Pokud chápeme fašismus jako celoevropský fenomén, neomezený pouze na jeho permutace v Itálii a Německu ve 20.-40. letech, s kořeny ve společenské krizi přelomu 19. a 20. století, musíme zároveň konstatovat jeho neoddiskutovatelnou přítomnost v Rusku, která však bývá v akademické sféře marginalizována či přímo ignorována. Období od revoluce 1917 až po nástupu Stalina k moci nestačilo k úplnému vymýcení nacionalistických či přímo fašistických tendencí z ruské společnosti (a zároveň přispělo k rozvoji fašismu v ruské emigraci). Následná stalinistická totalita měla nezanedbatelný vliv na genezi současného, specificky ruského fašismu (podobně jako otevření ruského myšlení západním a emigračním fašistickým myšlenkovým proudům a literatuře pro roce 1991) (Fedorov 2017).

Jedno z nejstarších (proto)fašistických hnutí v Evropě, *Černosotnětčina* (Černé Stovky), vzniklo právě na území Ruského impéria, z deziluzí a frustrace po prohrané rusko-japonské válce (roku 1905). Stalo se tak jedním z prvních významných předchůdců skutečného fašismu (pouze o šest let jej předběhlo hnutí *Action française, Fasci italiani di combattimento* vznikly až o čtrnáct let později, viz. Sternhell 1994). Skládalo se z decentralizovaných, polovojensky organizovaných skupinek s propracovanou ideologií zaměřenou na nadřazenost ruského národa, antisemitismus, nacionalismus, monarchismus, anti-demokratické a anti-liberální hesla a anti-kapitalismus (ovšem bez hlouběji propracovaného postoje k socio-ekonomickým otázkám). Na vrcholu hnutí se velikost členské základny odhadovala až na 400 tisíc členů, pocházejících, podobně jako u pozdějších fašistických hnutí, ze všech společenských tříd – od lumpenproletariátu, přes maloburžoazii, až po představitele církve, umělecké a intelektuální vrstvy a šlechty. Zaměřovalo se především na pouliční násilí a pogromy (Holzer 2004, 218-220; Laqueur 2016, Fedorov 2017, 22-23).

Revoluce roku 1917 a následná občanská válka přispěly k rozvoji ruských fašistických hnutí v emigraci, zakládaných uprchlými Bělogvardějci či konzervativními intelektuály po celém světě. Byla spíše menšinová, a spojoval je agresivní anti-komunismus, antisemitismus, monarchismus, a povětšinou i inspirace (či přímo spolupráce) fašistickými hnutími a státy meziválečné a druhoválečné Evropy. Jejich literární působení však zanechalo odkaz, který slouží jako základna moderního ruského ultranacionalismu. Jednou z předních skupin byli Mladorusové, paramilitární uskupení založené ve Francii (ale působící po celé západní Evropě) Alexandrem Kazembekem. Hnutí spojovalo pravoslavný monarchismus, fašismus

(inspirovaný korporativismem a Mussolinim) a bolševismus (odporovali Leninovi, ale obdivovali Stalina, kterého srovnávali s fašistickými vůdci). Jedná se tedy o jedno z prvních hnutí které můžeme označit jako nacionálně-bolševické (Voráček 2004, 91-94; Laqueur 2016, 193). Mezi další můžeme uvést Vše-ruskou fašistickou organizaci Anastáze Vonsyatského v USA, Ruské národně-sociální hnutí Pavla Berdmont-Avalova v Německu, či Ruskou fašistickou stranu Konstantina Rodzajevského v Mandžusku. Unie ruské nacionální mládeže, vznikající kolem roku 1927 s buňkami po celé Evropě, přetrvala až do současnosti (pod jménem Národní unie práce) v samotné Ruské federaci (Fedorov 2017, 17-20). Pro současné Rusko je však jedním z nejvýznamnějších fašistických intelektuálů v emigraci nepochybně Ivan Iljin. Jeho dílo spoluvytváří základ současné ruské ideologie – silně inspiroval Vladimira Putina, který je jeho předním obdivovatelem. Nechal repatriovat a slavnostně pohřbit jeho ostatky v Rusku, a při několika příležitostech rozesílal a doporučoval Iljinova díla předním státním představitelům, úředníkům a studentům. Pravidelně ho také cituje ve svých projevech. Samotný Iljin byl monarchista, ultranacionalista, antisemita a popírač holokaustu. Spolupracoval s nacistickým režimem a byl jedním z intelektuálních proponentů eurasianismu, jenž srovnával s fašismem (ovšem kritizoval nedostatek religiozity ve fašistických hnutích – dal by se tedy označit za klerofašistu) (Laqueur 2016, 247, 249, 253; Fedorov 2017, 20-21).

Po ovládnutí ruského území bolševiky byly jakékoliv konzervativní či národně-revoluční proudy potlačeny, velmi brzy se však začal vytvářet specifický sovětský typ nacionalismu (viz. Osy ultranacionalismu, *Koncepty ruského ultranacionalismu*). Zejména během rozvoje stalinismu vykrytalizovaly tendence které pomohly položit základ pozdějšího ruského ultranacionalismu – zejména šovinismus, imperialismus, antisemitismus, a totalitarismus (viz. např. Kosmismus, *Dekadence a znovuzrození ruského národa*). Tyto charakteristiky rovněž do jisté míry přiblížily stalinské Rusko k tradici evropského fašismu, a napomohly udržet nacionalistické myšlenkové směry ve společnosti (Holzer 2004, 216; Laruelle 2020). Uvolnění systémové totality po smrti Stalina přispělo k rozvoji undergroundových neo-nacistických skupinek, zejména v 60. – 70. letech, ty však zůstaly naprosto marginální (Fedorov 2017, 29-30). Naproti tomu kořeny zapuštěné ideologií „komunismu v jednom státě“ a „sovětského nacionalismu“ vyrostly v 60. letech ve vlivnou frakci KSSS, známou jako „Ruská strana“, složenou z ruských nacionalistů a nacionálních bolševiků, vyznávajících ideologii národního socialismu ruského stříhu. Tato frakce se po roce 1991 v Ruské federaci stala dominantní, a získala v reformované straně naprostou většinu, čímž

přispěla k přiblížení pravicových a levicových extrémistů v Rusku (Holzer 2004, 137; Laqueur 2016, 41, 120, 318; Mitrofanov 2023, 151). Na přelomu 80. a 90. let se ve velkých centrech (Moskva, Petrohrad) začalo objevovat větší množství ultranacionalistických skupinek, které oproti minulým dekadám vystupovaly mnohem otevřeněji. Po rozpadu SSSR daly vzniknout mnoha politickým hnutím, která se zapojila do politické soutěže, a měla stálou (násilnou) přítomnost v ulicích, zakládala polovojenské (nebo dokonce plně vojenské/žoldněřské) organizace a stála za mnoha etnicky motivovanými zločiny (Laqueur 2016, 119; Fedorov 2017, 31). Jako příklad můžeme uvést Ruské imperiální hnutí, Národně-bolševickou stranu, Frontu národní jednoty/spásy, či Ruskou věc (Holzer 2004), ovšem vznikaly a zanikaly jich desítky. Významným kulturněpolitickým uskupením vznikajícím v této době byla *Pamjat'*, jež fungovala jako platforma pro mnoho nacionálně-konzervativních intelektuálů a antisemitů. Byla navázaná na ruskou pravoslavnou církev (spekulovalo se i o spolupráci s KGB), a svým aktivismem přispěla k rozvoji a popularizaci neo-eurasijské ideologie v ruské společnosti (Holzer 2004, 82, 226-227; Laruelle 2008, 4). Neoeurasianismus se stal v 90. letech předním myšlenkovým proudem ruských ultranacionalistů v politické i akademické sféře. Jednou z jeho hlavních tváří byl Lev Gumilev, etnolog, jehož teorie jsou přítomné v akademickém prostředí po celém Rusku, a mají prestižní, téměř nekritizovatelné postavení. Sám Gumilev je oslavován jako národní hrdina, a jeden z nejvýznamnějších moderních ruských intelektuálů. Jeho výzkum se soustředil na „speciální postavení“ ruského etnika, založeného na jeho euro-asijském původu. Obsahoval xenofobní, až antisemitské postuláty, a mimo Rusko (a Kazachstán) jsou Gumilevovy teorie rozhodně odmítány. Silně kritizoval globalizaci, kapitalismus a kosmopolitismus, spojený zejména s „degenerací Západu“, a byl významnou inspirací pro vrcholové politiky, jako jsou Vladimir Putin, Sergej Lavrov či Nursultan Nazarbajev (bývalý prezident Kazachstánu) (Laruelle 2008, 55, 73-75, 82). Alexandr Panarin, hlava Institutu politických věd v Moskvě, vítěz prestižní Solženicynovy ceny, patří mezi přední propagátory ruského antisemitismu, imperialismu, expanzionismu a nenávisť k Západu. Silně se vymezil proti teoriím Francise Fukuyami knihou *Pomsta historie* (Panarin [*Revansh Istorii*] 1999, cit.: Laruelle 2020), prosazoval revizi mezinárodního práva, předpovídal rozpad USA a byl zastáncem „spirituální nadřazenosti“ Ruska oproti technofilnímu, konzumnímu Západu (Laruelle 2020, 41-42). Nejznámějším, a mimo Rusko nejvíce probíraným ideologem současné *ruské ideje*, je Alexandr Dugin. Jedná se o předního ultranacionalistického myslitele 21. století, a hlavního propagátora ruské permutace

neofašismu v akademické, vojenské a politické sféře (Laqueur 2016, 122-129, 193; Laruelle 2020, 95-96). Jeho začátky leží u neonacistických undergroundových skupinek (viz. výše) a také v organizaci *Pamjat'*. Později byl jedním z hlavních ideologů Nacionálně-bolševické strany, kde si vysloužil přezdívku „Cyril a Metoděj ruského fašismu“ – syntetizoval ideje Třetí internacionály, Třetí říše a Třetího Říma. V současnosti propaguje ideologii „Čtvrté politické teorie“, sestávají z evropského „revolučního konzervatismu“ (viz. např. De Benoist, Evola a jiní), neofašismu, etno-nacionalismu, mysticismu a okultismu, neoeurasianismu, „spirituálního rasismu“ a antisemitismu. Čím více se ruská politika radikalizuje, tím více je Dugin přijímán v akademické sféře, ve vojenských kruzích, části kremelské administrativy a u většiny politických stran, včetně prezidentské. Vliv a dopad jeho teorií se tak stává čím dál významnějším (Laruelle 2008, 11, 109, 113, 129-130, 133, 138; Laqueur 2016, Vitols 2022).

Výrazným symbolem radikalizace a fašizace ruského režimu je takzvaný Izborský klub, založený roku 2012 Alexandrem Prochanovem. Jedná se o platformu pro ultranacionalistické myslitele a ideology, mající za cíl formulovat principy *ruské ideje* a ovlivňovat politické směřování země. Jejich myšlenkovou základnu tvoří zejména „dynamický konzervatismus“, ruský imperialismus a politická ortodoxie. V rámci ideologické a společenské mobilizace užívají narativů *civitas deificata* (zbožštění státu), stejně tak jako kulturních a civilizačních válek k radikalizaci nejen širokých mas, ale zejména politické administrativy. Tento „think-tank“ tvoří intelektuální základ frakce „jestřábů“ v rámci Putina vnitřního kruhu (Laruelle 2020, 134, 136-137), a je vysoce pravděpodobné, že byl součástí nátlaku na rozpoutání války na Ukrajině.

Ultranacionalistická a (neo)fašistická filozofie představuje jasná a jednoduchá vysvětlení historických procesů a formativních událostí ruské historie – od pádu romanovské říše, přes bolševickou revoluci, kritiku socialismu až po krizi 90.let – a stává se tak velmi populární mezi ruskými čtenáři. Ideologové ruského ultranacionalismu pak tvoří základ moderní ruské identity, a jsou významnou inspirací pro politické směřování Federace (Fedorov 2017, 20). Ultrapravicové organizace, které vznikly samostatně, a neměly přímé napojení na vládnoucí vrstvy, jsou marginalizované a fragmentované, aby nevznikla reálná šance že ohrozí kremelský režim. Mnoho z nich je však zároveň „udržováno naživu“ – financováno, usměrňováno a motivováno – jako nástroj proti „nepřítelům Ruska“. Takto je nad nimi udržován dohled, a zároveň jsou v případě nutnosti zavrhnuty. Tato strategie (vytvořená prezidentským poradcem Vladislavem Surkovem) je široce implementovaná a efektivní.

Mezi lety 2011-2014 vliv těchto organizací výrazně narostl a bylo jim povoleno otevřeněji vystupovat ve veřejném prostoru v roli spojenců režimu. Tento trend pokračuje dodnes, dokud drží loajální kremelskou linii (Fedorov 2017, 50-52, 62-63), a je nejvíce zřejmý v militantních skupinách jako je Wagner, či *Rusič*.

Další z významných aspektů ruského státu, *sobornost'*, zmiňovaný výše, velkou měrou přispívá k formování *ruské ideje* a Putinismu jako takového. Jedná se o kolektivní přístup ruské státní ortodoxní církve, který synonymizuje ideologii Ruské federace s pravoslavím, principem, který má být „tak totální, jak je to vůbec možné“ (Laruelle 2008, 44). Pravoslaví je tak jeden z hlavních pilířů Ruska symbolizujícího „Třetí Řím“, a zároveň předním proponentem ultranacionální státní ideologie v ruské společnosti (Laqueur 2016, 23-25; Fedorov 2017, 62-63; Vitols 2022, 82, 85). Provázanost a podřízenost církve státu a jeho vůdci má dlouhou historickou tradici, začínající už v době samotné christianizace východní Evropy, přicházející z Byzantské říše. Ideje césaropapismu ukotvily absolutní postavení ruských vládců, jejichž suverenita byla provázaná s teologií – car byl „vizí Boha na zemi“, někdo, kdo mluví jak hlasem svého lidu, tak hlasem božím. Jako takový byl nedotknutelný, a jakékoliv vyjádření nesouhlasu s ruským vládcem je tedy chápáno nejen jako vlastizrada, ale i jako hereze. Nepřátelé Rusi jsou podle této logiky nepřátelé Boha (Laqueur 2016, 108-109; Langdon a Tismaneanu 2020). Systém *sobornosti* platil až do bolševické revoluce, která spolupráci nakrátko (ovšem brutálně) přerušila. Postupně se však obnovila, a to díky převzetí kontroly tajnými službami, které do vysokých církevních pozic dosazovaly své agenty. V této podobě funguje dodnes (viz. metropolita Tichon, patriarcha Kirill), a ruská církev tak pevně drží kremelskou linii nacionalismu, šovinismu, antisemitismu a plně podporuje armádu (viz. Hlavní chrám ozbrojených sil Ruska) a tajné služby. Společně s výzvami k loajalitě vůči Ruské federaci káže také o „upadajícím, dekadentním a chaotickém Západu“, který je plný „satanských kultů“ (často spojovaných s LGBTQ komunitou), a postupně ztrácí veškeré tradiční hodnoty ve prospěch „progresivismu“ (Laqueur 2016, 110-113, 116-117). Proti těmto hrozbám káže Moskevský patriarchát o mesiánské misi Ruska, o jeho věčném, svatém poslání sjednotit a spasit svět. Tento narativ se v rámci ruské církve objevil již na pomezí 15. a 16. století, aby se postupně stal klíčovým konceptem carského imperialismu, pan-slovanského romantismu, sekulárního sovětismu a v současnosti i Putinismu (Laqueur 2016, Laruelle 2020, 23). Pravoslavná církev, a její věřící, se radikalizují paralelně s ruským systémem, se kterým jsou neoddělitelně spojení. Dochází tak k „fundamentalizaci“ a fanatizaci ruské ortodoxie, patrné mimo jiné i díky vzniku násilných, militantních organizací

hlásících se k „ochraně“ státního náboženství proti zdegenerovaným západním trendům a nepřátelským náboženským směrům (Thom 2021, 136, 142).

Posledním předpokladem pro rozvoj fašistického myšlení v současném Rusku je široce rozšířená společenská anomie, charakterizovaná atomizací masové ruské společnosti a její izolací. Selhání liberální demokracie je důsledkem právě této dysfunkčnosti. Ekonomická krize, které se tato studie šířeji věnovala v podkapitole *Putinův nástup k moci a radikalizace jeho režimu*, měla za následek široce rozšířené nepřátelství vůči demokratickému systému, nedůvěru vůči společenským elitám, státním institucím a ústavnímu systému. Již ve volbách roku 1995, několik let před nástupem Putina, získali nacionalisté, extrémisté a komunisté dvojnásobný počet křesel v Dumě, než liberální demokraté, reformisté či sociální demokraté (Holzer 2004, Laqueur 2016, 73). Diskreditace materialistického státního socialismu pak dala prostor pro rozvoj fundamentalismu, idealistického utopismu, radikalismu a teritorialismu. Nedostatečné propojení společnosti skrze socioekonomické sféry vzájemné spolupráce, solidarity a názorové výměny vedlo ke „klanovému uspořádání“, v rámci něhož izolované, nepřátelské skupiny napříč společnostmi soupeří o ekonomické zdroje. To vytváří atmosféru hluboké atomizace, nedůvěry a zejména závislosti na centru, a znemožňuje tak fungování zastupitelské samosprávy formované zdola. Naopak prohlubuje potřebu autoritářské „vlády silné ruky“ (Holzer 2004, 73. Laruelle 2020, 38. Thom 2021, 26). Hluboké pocity frustrace, apatie a zoufalství, charakteristické pro ruskou společnost, se projevují mnoha aspekty, z nichž můžeme jmenovat například alkoholismus a rozšířené užívání drog, nízkou porodnost (a vysokou potratovost), početné vraždy (zejména femicidu) i sebevraždy, domácí násilí a rozpady rodin, a celkově nízké očekávané dožití (nejvíce patrné u mužů) (Langdon a Tismaneanu 2020, 119).

Z strukturálních předpokladů rozvoje fašistických myšlenek ve společnosti je v Rusku nejvíce zřejmá *ultranacionální základna*, na Západě dlouhou dobu marginalizována, ovšem mající neoddiskutovatelný společenský vliv jak na běžné občany, tak v rámci akademické či politické sféry. Vliv *ortodoxního náboženství*, probíraný již v souvislosti s utopickými narativy ruské palingeneze, potvrzuje svoje místo v ideologickém centru Putinismu konceptem *sobornosti*, poskytující ruskému ultranacionalismu vrstvu spirituality. *Atomizace* ruské společnosti, a její *anomie*, zdůrazňují její masovost, nedostatečnou propojenost a frustraci. Tyto faktory stěžejní nejen pro její fašizaci, ale mohou také ukazovat na trend totalizace (viz. Arendt 1996).

2.4. Autorita a totalita Ruské federace

Jak tedy, s ohledem na informace shromážděné v předchozích kapitolách, můžeme charakterizovat Putinovské Rusko? Je zřejmé, že k jeho současné podobě se propracovávalo několik dekád. Kapitola *Putinův nástup k moci a radikalizace jeho režimu* představila základní časovou osu geneze Putinismu. Na této ose je možné postavit přehled vývoje charakteru Ruské federace, od devadesátých let až po současnost.

Jako liberální demokracii není možné označit žádné z období post-Sovětského Ruska. Jelcinova administrativa znemožnila úplnou transformaci v demokratický systém, a místo toho implodovala v plutokratické (či sultanistické, viz. Linz 2000) autoritářství. Putin tento hybridní režim převzal a postupnou konsolidací vlastní mocenské základny ho přeměnil z kompetitivního na plně autoritářský systém (Motyl 2016). V prvních letech putinovské administrace se tak jednalo o autoritářský systém s masivní lidovou podporou, vykoupenou prodejem energetických surovin. Relativní ekonomický blahobyt také udržoval trend politické demobilizace, charakteristický pro autoritarismus (Linz 2000, Laqueur 2016 22, 167, 175). Aktivizace společnosti, která přišla v rámci krize Putinismu mezi lety 2008-2014, a následná invaze na Krym (2014) jsou vnímané jako zásadní předěly směrem k otužování a radikalizaci režimu, který začal šířeji využívat strategii společenské mobilizace a zásahů do soukromé sféry (Laqueur 2016, 105, 170; Fedorov 2017, 14, 66; Sakwa 2020, 5). Tato strategie trvá (a eskaluje) dodnes, a je zásadní inspirací pro vznik této studie.

Kapitola *Autoritářství a totalitarismus v rámci komparativních studií fašismu* poskytla potřebné podklady pro analýzu autoritářských a totalizujících tendencí v rámci fungování fašistického státu, které nyní můžeme využít pro komparaci. Fašistická Itálie pod vedením Benita Mussoliniho byla charakterizována nedostatečnou (či nedokončenou) mobilizací italského lidu, který nebyl dostatečně atomizovaný a radikalizovaný aby zformoval masovou fašistickou společnost. Dále v rámci systému přežívaly silné společenské instituce nezávislé na fašistickém vedení (jako armáda, církve či osoba panovníka). Dominantní postavení zastával vůdce, ovšem jeho strana měla široké pravomoci, které byly organizovány podle rigidní hierarchie. Mussoliniho postavení tak bylo oslabeno, což vedlo k jeho sesazení (Arendt 1996, Linz 2000, Paxton 2007). Žádný z těchto aspektů nelze přenést na současné putinovské Rusko, ve kterém drží dominantní postavení prezident, podporovaný *siloviky*, a dalšími alternativními mocenskými strukturami organizovanými dle „kondorciálního principu“ (Arendt 1996, Thom 2021). I přes to, že by se Jednotné Rusko dalo charakterizovat jako státostana, vzhledem k výrazně dominantnímu zastoupení v exekutivních,

legislativních a federativních orgánech, žádná z těchto institucí nedrží reálnou politickou moc, a je (alespoň v době psaní této práce) naprosto nemyslitelné, že by mohlo dojít k sesazení prezidenta skrze tyto politické struktury. Ani politické, náboženské, kulturní či jiné instituce tak nemají v Rusku takovou míru nezávislosti, která by jim dávala možnost rozvrátit současný systém. Je zřejmé, že putinovské Rusko se na ose autorita-totalita posunulo dále, než fašistická Itálie (Motyl 2016). Můžeme tedy vůbec v současnosti hovořit o tom, že je putinovské Rusko stále „populárním autoritářstvím“? Nebo je nutné posunout ho dále směrem k masové společnosti s charakterem „retrospektivní mobilizace“, či dokonce ke komplexní systémové totalitě (Langdon a Tismaneanu 2020)? Klíčem k odpovědi se ukáže analýza rozsahu a dopadů společenské mobilizace.

Pokud porovnáme koncepty totalitarismu s definičními aspekty ruského státu, jasně se ukáže přítomnost několika z nich. Zejména se jedná o vznik a složení elit (viz. *Populistický paternalismus ruských elit*), polykratický systém vládnutí (viz. *Ruský stát, Vůdce a válka*), stupňující-se pronásledování nepřátel režimu (viz. *Kořeny paranoi ruského národa*) a pronikání státní ideologie do všech vrstev fungování společnosti. Všechny tyto aspekty jsou definovány jako konstitutivní znaky totalitarismu (Arendt 1996, Linz 2000, Holzer 2004).

Putin vystoupal k moci zejména díky snahám neoficiálních mocenských struktur kolem a) kamarily prezidenta Jelcina a b) vlivovým operacím FSB. V jeho osobě ovšem kulminovala dekáda frustrací a tužeb ruského národa po pevné vládě. Proto dosáhl „zpětné mobilizace“ a legitimizace své vlády populární obecnou vůlí, nikoliv skrze masové pouliční hnutí, ale díky masové *celospolečenské* akceptaci. Následujících 20 let probíhala permanentní „sociální revoluce“, charakterizovaná neustálou mobilizací proti vnitřním a vnějším hrozbám. Ta měla za následek naprostou homogenizaci ruského společenského světónázoru. S rozšiřujícím se narativem ohrožení pak rostla i radikalizace projevů státní moci na domácí i zahraniční půdě. Totalizace společnosti tak nabyla samospádného charakteru. Veškerá opozice či náznaky demokratických procesů nejsou v realitě projevem slabosti režimu, a neplní svůj deklarovaný účel. Naopak, jedná se o kontrolované nástroje posilující jeho totalitní charakter svojí marginalitou (Langdon a Tismaneanu 2020). Putin je tak ve své podstatě daleko úspěšnější v totalizaci svého režimu než Mussolini – a stále ještě méně radikální než Hitler či Stalin.

Tato studie tedy charakterizuje současný ruský systém jako *totalizující se* – směřující k systémovému totalitarismu. Tento trend započal roku 2014, a kulminoval mezi lety 2020-2022, s budoucím výhledem na pokračující radikalizaci.

Závěr

Na základě komparace ideálního typu fašistického státu, založeném na konceptuální analýze fašistické ideologie a jejich projevů ve společnosti, s analýzou empirického fungování Ruské federace, byly nalezeny široké paralely mezi Putinismem a generickým fašismem. Všechny konstitutivní znaky fašistické ideologie jsou rovněž přítomny v rámci ideologie ruského státu. Posun některých aspektů fašismu v rámci Putinismu se odehrál spíše směrem k ideologickému středu, a nezpůsobil tak výraznější odchylku. Díky těmto závěrům můžeme zodpovědět výzkumnou otázku práce definováním Ruské federace jako totalizujícího, extrémně pravicového diktátorského státu, fungujícího na principech fašismu s ruskými rysy (rusismu), jaký nebyl v Evropě viděn od konce druhé světové války.

Mezi příspěvky této práce v rámci komparativních studií fašismu patří zejména morfologická analýza ústředních a přílehlých konceptů fašistické ideologie, přispívající do definičního minima fašistického státu, kterou je možné dále využít jako komparativní nástroj pro analýzu dalších států a společností mimo záběr této studie. Dále práce nabídla přehled radikalizačních, fašizujících a totalizujících trendů Ruské federace, které pomáhají nabourat tradiční analytické přístupy charakterizující Rusko jako hybridní či autoritářský režim. Výsledky této studie mohou mít dvojí dopad na budoucí analýzu ruského vývoje. Realita fašistického státu nám napomáhá v predikci domácí politiky Federace, jejíž trendy z minulých let budou pravděpodobně pokračovat ve své radikalizaci, vedoucí k dalšímu otužování a totalizaci režimu. Pro ruské občany to může znamenat širší pronikání státu do soukromé a ekonomické sféry, stupňující se společenskou mobilizaci, militarizaci, vyšší míru násilí a represivních opatření vůči reálným či deklarovaným nepřátelům režimu a pokračující zhoršování životní úrovně spojené s válečnou ekonomikou. V případě úmrtí či nezpůsobilosti Vladimira Putina vládnout hrozí velké riziko frakčních konfliktů, které mohou eskalovat až k občanské válce či secesionistickým tendencím v rámci Federace. V rámci vývoje ruské zahraniční politiky je taktéž nutné vyvodit nepříliš pozitivní závěry. S ohledem na to, jak stěžejní a centrální význam má válečný konflikt a expanzionismus v ideologii fašismu i rusismu, je třeba počítat s kvalitativní i kvantitativní eskalací nepřátelských operací vůči Západu, stejně tak s neustávajícím trendem porušování mezinárodního a válečného práva na samotné Ukrajině. Ochota ruského vůdce obětovat enormní množství materiálních i lidských zdrojů přímo vychází z revitalizačního vnímání války v ideologické základně ruského státu, a je z velké části nepochopena Západem, který

vůči ní bude muset formulovat vlastní odpovědi a reakce, aby se jí vyrovnal. Existuje téměř nulová šance na diplomatické řešení konfliktu, které by jednoznačně následovalo mezinárodní normy (a tedy potrestalo Rusko). Pro režim Vladimira Putina se válka na Ukrajině stala otázkou přežití, a jeho vládnoucí vrstvy dobrovolně nepřistoupí na nic, co by se nedalo dlouhodobě vyložit jako jednoznačné vítězství.

Šíře probíraného tématu nabízí prostor pro hlubší analýzu mnoha aspektů generického fašismu či Ruské federace, kterým se tato studie nemohla z hlediska omezeného rozsahu práce věnovat. Přehled ekonomické sféry fašismu, věnující se otázce vývoje a uplatnění korporativistické ekonomické teorie, společně s vlivy ekonomických elit na vzestup fašistického státu, by byl ideálním doplněním této práce, soustředící se hlavně na ideologické aspekty fašismu. Následná komparace s ekonomickým fungováním ruského státu by mohla potvrdit či napadnout závěry této studie. Jako další potřebné doplnění fašistické teorie se nabízí podrobnější analýza konceptů klerofašismu a vlivů religiozity na fašistická hnutí střední a východní Evropy. Studie multikulturality v Ruské federaci, spojená s analýzou rasismu, xenofobie a antisemitismu v ideologii a policy-makingu Kremlu by mohla sloužit jako doplnění kontextu fašistického směřování současného Ruska.

Summary

Based on the comparison of the ideal type of fascist state, based on conceptual analysis of fascist ideology and its manifestations in society, with the analysis of empirical functions of Russian Federation, broad parallels were found between Putinism and generic fascism. All constitutive features of fascist ideology are also present within the ideology of Russian state. Shift of some aspects of fascism in the scope of Putinism took place mostly towards ideological core, and thus did not cause a significant deviation. Due to these conclusions, we can answer the research question by defining the Russian Federation as a totalizing, extreme-right wing dictatorial state, operating on the principles of fascism with Russian features (ruscism), which has not been seen in Europe since the end of Second World War.

Použitá literatura

1. ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-13-5.
2. BEETHAM, David. *Marxists in Face of Fascism*. Manchester: Manchester University Press, 1984. ISBN 978-0719018008.
3. DE FELICE, Renzo. *Interpretations of Fascism*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1977. ISBN 9780674459625.
4. FEDOROV, Yury. *Russia between fascism and disintegration*. Kyiv: Center for Army, Conversion and Disarmament Studies, 2017. ISBN 978-966-139-077-4.
5. FREEDEN, Michael. The Morphological Analysis of Ideology. In: FREEDEN, Michael; SARGENT, Lyman Tower a STEARS, Marc (ed.). *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford University Press, 2013, s. 115-138. ISBN 9780199585977.
6. GALEOTTI, Mark. *Stručné ruské dějiny*. Praha: Leda, 2021. ISBN 978-80-7335-700-9.
7. GEBRU, Timnit a TORRES, Émile P. The TESCREAL bundle: Eugenics and the promise of utopia through artificial general intelligence. Online. *First Monday*. 2024, roč. 29, č. 4. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.5210/fm.v29i4.13636>. [cit. 2024-06-17].
8. GREGOR, Anthony James. *Interpretations of Fascism*. Dotisk, přepracované vydání. Piscataway, New Jersey: Transaction Publishers, 1997. ISBN 9781560009504.
9. GRIFFIN, Roger. *The Nature of Fascism*. Ilustrované vydání, dotisk, přepracované vydání. London: Psychology Press, 1993. ISBN 9780415096614.
10. GRIFFIN, Roger. *Modernismus a fašismus*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3231-5.
11. GRIFFIN, Roger. *Fašismus: Úvod do komparativních studií fašismu*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4029-7.
12. HOLZER, Jan. *Politické strany Ruska : hledání identity*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-032-2.
13. KIRILLOVA, Ksenia. Veterans of War Against Ukraine Become New Russian Elite. Online. *Eurasia Daily Monitor*. 2024, roč. 21, č. 39. Dostupné z: <https://jamestown.org/program/veterans-of-war-against-ukraine-become-new-russian-elite/>. [cit. 2024-07-22].
14. LANGDON, Kate C. a Vladimír TISMANEANU. *Putin's totalitarian democracy: ideology, myth, and violence in the twenty-first century*. Cham: Palgrave Macmillan, 2020. ISBN 978-3-030-20578-2.
15. LAQUEUR, Walter. *Fascism: A Reader's Guide: Analyses, Interpretations, Bibliography*. Berkeley: University of California Press, 1978. ISBN 0520036425.
16. LAQUEUR, Walter. *Putin a putinismus : Rusko a jeho perspektivy soužití se Západem*. Praha: Prostor, 2016. ISBN 978-80-7260-329-9.
17. LARUELLE, Marlène. *Russian Eurasianism : an ideology of empire*. Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2008. ISBN 978-0-8018-9073-4.
18. LARUELLE, Marlene. *Russian Nationalism : Imaginaries, Doctrines, and Political Battlefields*. New York: Routledge, 2020. ISBN 9780367584818.

19. LINZ, Juan J., Comparative Study of Fascism in Sociological Historical Perspective. In: LAQUEUR, Walter. *Fascism: A Reader's Guide: Analyses, Interpretations, Bibliography*. Berkeley: University of California Press, 1978, s. 3-124. ISBN 0520036425.
20. LINZ, Juan J. *Totalitarian and authoritarian regimes*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2000. ISBN 1-55587-890-3.
21. LITVINĚNKO, Alexandr, Jurij FELŠTINSKIJ a Tomáš LEMEŠANI. *Rusko v plamenech: Jak vznikl režim v Kremlu a jak funguje*. Praha: Universum, 2022.
22. LUZIN, Pavel. Nations in transit : Russia 2017. Online. *Freedom House*. 2017. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/russia/nations-transit/2017>. [cit. 2024-06-06].
23. LYTTELTON, Adrian. Italian Fascism. In: LAQUEUR, Walter. *Fascism: A Reader's Guide: Analyses, Interpretations, Bibliography*. Berkeley: University of California Press, 1978, s. 125-150. ISBN 0520036425.
24. MITROFANOV, Alexandr. *Mrazík s pendrekem v ruce : proč je současné Rusko takové a proč nemůže být jiné*. Vydání třetí. Praha: Prostor, 2023. ISBN 978-80-7260-560-6.
25. MOMMSEN, Hans. National Socialism — Continuity and Change. In: LAQUEUR, Walter. *Fascism: A Reader's Guide: Analyses, Interpretations, Bibliography*. Berkeley: University of California Press, 1978, s. 179-210. ISBN 0520036425.
26. MOTYL, Alexander J. Putin's Russia as a fascist political system. *Communist and post-communist studies*. 2016, 49(1), 25-36. ISSN 0967-067X.
27. NOLTE, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-107-4.
28. O'NEILL, Aaron. Total fertility rate of Germany 1800-2020. Online. In: *Statista*. 2 Feb 2024. 1. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/1033102/fertility-rate-germany-1800-2020/>. [cit. 2024-06-05]. (a)
29. O'NEILL, Aaron. Crude birth rate of Italy, 1850-2020. Online. In: *Statista*. 2 Feb 2024. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/1037462/crude-birth-rate-italy-all-time/>. [cit. 2024-06-05]. (b)
30. ORTTUNG, Robert. Nations in transit : Russia 2015. Online. *Freedom House*. 2015. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/russia/nations-transit/2015>. [cit. 2024-06-06].
31. ORTTUNG, Robert. Nations in transit : Russia 2016. Online. *Freedom House*. 2016. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/russia/nations-transit/2016>. [cit. 2024-06-06].
32. O'SULLIVAN, Noël. *Fašismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. ISBN 80-7325-001-2.
33. PAXTON, Robert Owen. *Anatomie fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-811-2.
34. PUGGINGTON, Arch (ed.). *Freedom in the world 2012 : Annual survey of political rights and civil liberties*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2012. ISBN 978-1-4422-1796-6.
35. PUGGINGTON, Arch (ed.). *Freedom in the world 2013 : Annual survey of political rights and civil liberties*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2013. ISBN 978-1-4422-0123-1.

36. PUGGINGTON, Arch (ed.). *Freedom in the world 2014 : Annual survey of political rights and civil liberties*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2014. ISBN 978-1-4422-4707-9.
37. SAKWA, Richard. *Russian politics and society*. 5 ed. London: Routledge, 2020. ISBN 9781003053569.
38. SHEVTSOVA, Lilia Fedorovna. *Putin's Russia*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2003. ISBN 0-87003-201-1.
39. SNYDER, Timothy. The war in Ukraine has unleashed a new word. Online. *The New York Times Magazine*. 2022. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20230127193309/https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html>. [cit. 2024-05-31].
40. STERNHELL, Zeev. Fascist Ideology. In: LAQUEUR, Walter. *Fascism: A Reader's Guide: Analyses, Interpretations, Bibliography*. Berkeley: University of California Press, 1978, s. 315-378. ISBN 0520036425.
41. STERNHELL, Zeev. *The Birth of Fascist Ideology: From Cultural Rebellion to Political Revolution*. Princeton: Princeton University Press, 1994. ISBN 0691044864.
42. SOLŽENICYN, Alexandr. *Rusko v troskách*. Praha: Práh, Rybka Publishers, 1999. ISBN 80-7252-020-2.
43. THALHEIMER, August. On Fascism. Online. *Marxist Internet Archive*. 1930 (2012). Dostupné z: <https://www.marxists.org/archive/thalheimer/works/fascism.htm>. [cit. 2024-06-04].
44. THOM, Françoise. *Jak chápat Putinismus*. Praha: Pulchra, 2021. ISBN 978-80-7564-063-5.
45. TRICKETT, Nicolas. Nations in transit : Russia 2020. Online. *Freedom House*. 2020. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/russia/nations-transit/2020>. [cit. 2024-06-06].
46. TROCKIJ, Lev. Bonapartism and Fascism. Online. *Marxist Internet Archive*. 1934 (2014). Dostupné z: <https://www.marxists.org/archive/trotsky/germany/1934/340715.htm>. [cit. 2024-06-04].
47. VITOLS, Vilis. *On Russia : a neighbour's experience*. Second edition in English. Riga: Sia Ugi, 2022. ISBN 978-9934-23-604-4.
48. Vladimir Putin's approval rating in Russia monthly 1999-2024. Online. In: *Statista*. Statista Research Department, 2024. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/896181/putin-approval-rating-russia/>. [cit. 2024-07-29].
49. VON BEYME, Klaus. Right-wing extremism in post-war Europe. *West European politics*. 1988, **11**(2), 1-18. ISSN 0140-2382.
50. VORÁČEK, Emil. *Euroasijství v ruském politickém myšlení : osudy jednoho z porevolučních ideových směrů ruské meziválečné generace*. Praha: Set out, 2004. ISBN 80-86277-34-8.
51. WEBER, Eugen. *Varieties of Fascism: Doctrines of Revolution in the Twentieth Century*. Princeton (New Jersey), 1964. ISBN 9780442000738.

52. ZAVADSKAYA, Margarita. Nations in transit : Russia 2022. Online. *Freedom House*. 2022. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/russia/nations-transit/2022>. [cit. 2024-06-06].
53. ZAVADSKAYA, Margarita. Nations in transit : Russia 2023. Online. *Freedom House*. 2023. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/russia/nations-transit/2023>. [cit. 2024-06-06].
54. ZAVADSKAYA, Margarita. Nations in transit : Russia 2024. Online. *Freedom House*. 2024. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/russia/nations-transit/2024>. [cit. 2024-06-06].

